

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2021

Nikola Hosmanová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Problematika šikany očima žáků středních škol
Bakalářská práce

2021

Nikola Hosmanová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikola Hosmanová**
Osobní číslo: **H18131**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Téma práce: **Problematika šikany očima žáků středních škol**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany očima žáků středních škol. V teoretické části budou vymezeny základní pojmy, charakteristika šikany, právní definice šikany, druhy šikany (včetně zvláštních druhů), důvody vzniku a v neposlední řadě vysvětlí kdo je oběť a agresor. Závěr teoretické části se bude zabývat možnostmi prevence vzniku šikany. Praktická část bude tvořena pomocí kvantitativního výzkumu a pro získání dat bude zvolena dotazníková metoda. Cílem praktické části je zjistit, co žáci středních škol považují za šikanu, zda se setkali se šikanou (přímo či nepřímo) a zda jejich škola má vytvořen preventivní program. Výzkumný vzorek budou představovat žáci vybraných středních škol v Pardubicích.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BENDL, Stanislav, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9.
JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. Psychologie školní šikany. Praha: Grada, 2016. Psyche (Grada). ISBN 978-802-4729-923.
KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-409-5.
ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jana Křišťálová**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 3. 2021

Nikola Hosmanová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Janě Křišťálové, za odborné konzultace a užitečné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem ředitelům a ředitelkám za rozeslání mého dotazníku, a v neposlední řadě také všem respondentům, kteří se zapojili do mého výzkumu.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany očima žáků středních škol. V teoretické části budou vymezeny základní pojmy, charakteristika šikany, právní definice šikany, druhy šikany (včetně zvláštních druhů), důvody vzniku a v neposlední řadě vysvětlí kdo je oběť a agresor. Závěr teoretické části se bude zabývat možnostmi prevence vzniku šikany. Praktická část bude tvořena pomocí kvantitativního výzkumu a pro získání dat bude zvolena dotazníková metoda. Cílem praktické části je zjistit, co žáci středních škol považují za šikanu, zda se setkali se šikanou (přímo či nepřímo) a zda jejich škola má vytvořen preventivní program. Výzkumný vzorek budou představovat žáci vybraných středních škol v Pardubicích.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana, střední škola, studenti, oběť, agresor, prevence

TITLE

The Issue of Bullying through the Eyes of Students of Secondary Schools

ANNOTATION

This thesis deals with the issue of bullying through the eyes of students of secondary schools. The theoretical part defines basic terms, characteristics of bullying, legal definition of bullying, types of bullying (including special types), reasons of bullying and last but not least the thesis describes who is a victim and who is an aggressor. Conclusion of the theoretical part is devoted to the prevention. The practical part will be made of quantitative research and a survey has been carried out to reach the data. The aim of practical part is find out what students of high schools regard as bullying, if they have ever met with bullying (direct or indirect) and if their school has some preventive program. The students of selected secondary schools in Pardubice region represent a research sample.

KEYWORDS

Bullying, secondary school, students, victim, aggressor, prevention

Obsah

Úvod	10
1 Definice šikany	11
2 Znaky šikany	11
2.1 Nepřímé znaky šikanování	12
2.2 Přímé znaky šikanování.....	12
3 Účastníci šikany.....	12
3.1 Agresor	13
3.2 Oběť.....	15
3.3 Třídní „publikum“	17
3.4 Zastávce – spolužák, který se aktivně zastává oběti.....	17
3.5 Pedagog	17
3.6 Rodiče zúčastněných dětí	18
4 Trojrozměrný praktický pohled na šikanování.....	19
4.1 Šikanování jako nemocné chování	19
4.2 Šikanování jako závislost	20
4.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině.....	20
5 Stupně šikany.....	21
6 Druhy šikany	23
7 Kyberšikana.....	24
7.1 Druhy kyberšikany	25
8 Šikanování z hlediska práva	27
8.1 Podmínky trestní postizitelnosti pachatelů.....	27
8.2 Trestní sazby.....	28
9 Následky šikanování u obětí.....	29
10 Prevence šikany	31
10.1 Prevence na úrovni školy.....	31
10.2 Prevence na úrovni jednotlivých tříd.....	32
10.3 Prevence na úrovni jednotlivců	32
11 Řešení šikany.....	33
11.1 První pomoc při odhalení šikany	33

11.2 Organizace a projekty zaměřující se na řešení a prevenci šikany	34
12 Vývoj agresivity a šikany u dětí v kontextu vývojových období	36
13 Metodologie výzkumu	38
13.1 Výzkumný cíl	38
13.2 Výzkumné otázky	38
13.3 Stanovení hypotéz	39
13.4 Výzkumné metody	39
13.5 Výzkumný soubor	39
13.6 Realizace výzkumu	40
13.7 Vyhodnocení a interpretace výsledků z výzkumu	40
13.8 Presentace výsledků výzkumu	41
13.9 Verifikace hypotéz	54
13.10 Závěr výzkumu	60
Závěr	61
Seznam použitých zdrojů	62

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou šikany očima žáků středních škol v Pardubicích. Šikana je celosvětový problém a dalo by se o ní také hovořit jako o epidemii, která se velmi rychle šíří a zasáhne každou školu. Snad každý se s šikanou nějakým způsobem setkal, někdo si to ani nemusí uvědomovat či pamatovat, a naopak některým lidem tato vzpomínka utkví na celý život. Přestože je tato problematika opravdu závažná, mnoho lidí ji bere na lehkou váhu. Rodiče či učitelé ji mnohdy berou jako nějaké škádlení či pošťuchování, a tak ji nadále nijak neřeší.

Proto je nutné se tímto tématem zabývat více a šířit informace o této problematice mezi lidi, aby tak mohli rozpoznat znaky šikany a agrese ve svém okolí. Mohou tím totiž zachránit ne jeden život.

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na problematiku šikany, a to zejména na tu ve školním prostředí. Teoretická část mé práce popisuje definici šikany, znaky šikany a také zmiňuje všechny účastníky šikany. Dále se v ní čtenář může dočíst o trojrozměrném praktickém pohledu na šikanování, o stupních šikany a také jaké druhy šikany existují. Důležitou součástí je také šikana z trestního hlediska, možné následky šikany a možnosti prevence.

Cílem praktické části je zjistit jaký postoj mají studenti středních škol k šikaně a zda se se šikanou již setkali, a to ať už jako oběť, agresor či jako svědek. Výzkumný soubor tvoří studenti středních škol v Pardubicích ve věku 15 a více let. Dále budu zjišťovat, jaký druh šikany na školách převládá a jestli má typ školy vliv na výskyt šikany. Proto svůj dotazník rozešlu jak do středních odborných škol, tak i do středních odborných učilišť. V neposlední řadě je cíl praktické části zjistit, zda se studenti zastanou oběti a zda mají na školách nějaké preventivní opatření či besedy o šikaně.

1 Definice šikany

Problematika šikany je velmi závažný a celosvětový problém, s kterým se potýká mnoho lidí. Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování či pronásledování.¹ Jedná se o zvláštní případ agrese a je pro ni typická naprostá asymetrie ve vztazích ve skupině – mocnější ubližuje a zneužívá slabšího. Je to choroba, kterou je napadena skupinová demokracie. Šikana se může objevit v každé skupině, dokonce i v té nejmenší a může nás doprovázet celý život. Můžeme se s ní setkat ve školním prostředí, mezi sourozenci, v zájmových kroužcích, v zaměstnání (*bossing*, *mobbing*), v partnerských vztazích či v domovech pro seniory. Poškozuje nejen zdraví jedince, ale i celé společnosti.²

Říčan ve své knize „*Jak na šikanu*“ definuje šikanu jako: „ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování.“³

2 Znaky šikany

Mnohdy je velmi obtížné určit co je šikana a co není. Po bližší analýze můžeme dojít k závěru, že šikanování je aktem, při kterém jedinec či skupina útočnicků napadnou jinou skupinu nebo jedince. Pod pojem šikana lze zahrnout velké množství jevů, proto při posuzování šikany musí být vedle dalších projevů, splněna následující kritéria:⁴

- Záměrné, respektive agresivní jednání vůči druhému
- Musí se jednat o opakované ubližování, jednorázové akce většina autorů za šikanu nepovažuje
- Nerovnováha sil mezi útočníkem a obětí, a to jak fyzická, tak i psychická⁵

¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, s. 13. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

² KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 17. ISBN 80-7367-014-3.

³ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 21. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, s. 28. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

⁵ JANOŠOVÁ, Pavlína et al. *Psychologie školní šikany*. Vydání 1. Praha: Grada, 2016. s. 27. Psyché. ISBN 978-80-247-2992-3.

2.1 Nepřímé znaky šikanování

U šikanovaného žáka můžeme pozorovat, že nemá kamarády, o přestávkách bývá osamocený a nikdo o něj nejeví zájem. Při sestavování týmu bývá tento žák volen mezi posledními. Pokud má mluvit před třídou, je nejistý a ustrašený. Dále na něm můžeme pozorovat, že je smutný, nešťastný, stísněný a mívá blízko k pláči. Často se uzavírá před okolím a jeho školní prospěch se může náhle zhoršit. Jeho věci jsou často zničené, špinavé či rozházené a stejně tak i jeho oděv. Šikanovaný žák nerad chodí do školy, a proto hledá důvody pro absenci ve škole. Na těle může mít modřiny, odřeniny a škrábance, které nedovede odůvodnit.⁶

2.2 Přímé znaky šikanování

Na adresu šikanovaného žáka jsou pokřikovány posměšné poznámky, nadávky či hrubé žerty. Rozhodující je, jak moc je žák konkrétní „legrací“ zranitelný. Žák může být nucen, aby dával věcné nebo peněžní dary agresorovi. Od svých spolužáků často dostává příkazy, které jsou pronášené panovačným tónem. Od svých spolužáků bývá často kritizován nebo na něj mohou vyvíjet nátlak vykonávat nemorální až trestné činy. Oběť také můžeme poznat tak, že svým spolužákům neoplácí honění, strkání, šťouchání, rány či kopání.⁷

3 Účastníci šikany

Říčan ve své knize popsal šikanu jako hru o osmi hráčích. Abychom šikanu pochopili, musíme se zabývat všemi účastníky. Jestli k šikaně dojde, jak bude probíhat či kdy a jak skončí nezáleží totiž jenom na agresorovi a oběti, ale také na dalších jednotlivcích a skupinách. Mezi účastníky můžeme zařadit agresora a jeho pomocníky, oběť, třídní „publikum“, zastánce, pedagogy, rodiče zúčastněných dětí, místní komunitu a veřejnost.⁸

⁶ Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. [online], [cit. 2020-11-06]. Dostupné z: https://www.sikana.org/clanky_soubory/metodpokyn.html.

⁷ Tamtéž

⁸ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 53. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

3.1 Agresor

Agresor se aktivně zúčastňuje šikany a jedná se o tzv. iniciátora. Odborníci se shodují, že agresor se od ostatních dětí prakticky ničím neliší, avšak může mít určité typické vlastnosti.⁹ Díky jejich znalosti můžeme odhadnout, kdo je agresorem ve skupině, kde k šikaně dochází či kdo by se jím mohl stát, přestože ve skupině šikana není. Zdáni však často klame a agresorem může být někdo, do koho bychom to nikdy neřekli.¹⁰

Agresor bývá většinou tělesně zdatný, silný a obratný, ale často jím může být i jedinec malý a slabý. Inteligente spojená s bezohledností a krutostí totiž dokáže vyvážit nedostatek tělesné síly. To platí převážně u šikany mezi dívkami, i když v poslední době má šikana u dívek stále častěji formu fyzického násilí. Ve výrazu a rysech agresora můžeme často vyčíst určitou hrubost. Agresor však může být skrytý za „andělskou“ tvář s nevinným úsměvem. Agresor bývá často rváč, který je impulzivní, špatně se kontroluje a snadno a často se dostává do konfliktů. Mnoha rváčům chybí však zlomyslnost a krutost, které jsou důležité k šikanování druhých, a proto ne každý rváč šikanuje. A naopak není každý, kdo šikanuje rváčem. Takový agresor se totiž dokáže velmi dobře kontrolovat a pečlivě si vybírá čas i místo, aby šikanování utajil. Šikanujícím často chybí pocit viny, netrápí se tím, že někomu ubližují. Rádi ubližují ostatním kolem sebe a berou to jako velkou zábavu. Agresor bývá u svých spolužáků často neoblíbený, ale musíme si dát také pozor na oblíbené jedince, kteří v mnoha případech šikanu podporují či jí dokonce vedou. Agresor často porušuje školní řád, krade, lže či ničí ostatním věci, avšak ani toto není podmínkou.¹¹

⁹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s.119. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁰ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 53-54. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

¹¹ Tamtéž, s. 54-55.

Typy agresorů

Kolář ve své knize „Nová cesta k léčbě šikany“ rozděluje agresory do tří typů:

- První typ, tzv. „drsník“, bývá velmi hrubý, primitivní a impulzivní. Má kázeňské problémy a narušený vztah k autoritě. Může se zapojit do gangů páchajících trestnou činností. Tento typ agresora šikanuje svou oběť masivně a tvrdě a vyžaduje po ní absolutní poslušnost. Často se agrese a brutalita vyskytuje i u jejich rodičů.
- Druhý typ, tzv. „slušník“, je kultivovaný, narcisticky šlechtěný, úzkostný a mohou se u něj objevit sadistické tendence v sexuálním smyslu. Násilí provádí skrytě a bez svědků. Tento typ agresora často vyrůstá v rodině, kde funguje tzv. vojenský dril bez lásky.
- Třetí typ, tzv. „srandista“, je optimistický, dobrodružný, veselý a často bývá ve skupině oblíbený a vlivný. Šikanování je pro něj zábavou. Rodinné prostředí, ve kterém vyrůstá bývá bez určitých specifik.¹²

Motivy k šikaně

Mezi nejčastější motivy k šikaně uvádí Kolář ve své knize „Nová cesta k léčbě šikany“ touhu po moci či krutost agresora. Vyskytuje se však mnoho dalších motivů, které slouží jako spouštěč k šikaně.

- Motiv upoutání pozornosti – Agresor touží být středem pozornosti, a dělá všechno pro to, aby získal přízeň a obdiv svých spolužáků.
- Motiv zabíjení nudy – Šikanování přináší znuděnému agresorovi vzrušení a jistým způsobem ho to naplňuje. Prožívá díky tomu pocit, že opravdu žije.
- Motiv „Mengeleho“ – Agresor zkoumá a zkouší, co všechno dokáže oběť vydržet. Svou oběť „rozebere“ jako nějakou hračku.
- Motiv žárlivosti – Agresor závidí oblíbeným žákům přízeň učitele, a tak se jim mstí.
- Motiv „prevence“ – V tomto případě je agresor bývalou obětí. Preventivně zaujímá v novém prostředí pozici agresora, aby znovu neskončil na pozici oběti.

¹² KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s. 141. ISBN 978-80-7367-871-5.

- Motiv vykonat něco velkého – Neúspěšní žáci mají potřebu dokázat, že jsou schopni viditelného výkonu. Chtějí se stát příčinou děje.
- Motiv překonání osamělosti – Šikanování může v tomto případě fungovat jako nouzová forma vztahu. Vztah agresora k oběti, je tak intenzivní, že může dojít až k závislosti. Sténání a vzlykání vnímá agresor jako projev náklonosti, který je určen pouze pro něj.¹³

3.2 Oběť

Agresoři si vybírají oběti, které jsou snadným cílem a u kterých si jsou jisti, že se nebudou bránit. Jsou určité typické znaky, podle kterých agresor snadnou oběť pozná. Žák, který je šikanovaný v jedné třídě, bude pravděpodobně terčem agresorů i v jiných skupinách. Pravdou ovšem je, že obětí se může stát kterékoli dítě, třeba právě proto, že má nejlepší prospěch ve škole, a právě tím provokuje agresora. Typickým znakem oběti je samozřejmě tělesná slabost, ta představuje určité riziko, a to obzvlášť u chlapců.¹⁴ Nejčastějšími oběťmi se stávají jedinci, kteří se vzhledově či sociálně odlišují nebo mají viditelné fyzické postižení. Mohou se odlišovat od ostatních barvou pleti, národností, hodnotami či jiným chováním. Stále častěji se mezi oběti řadí žáci s vývojovými poruchami učení, případně se smyslovými vadami či žáci, kteří jsou ukáznění, mají dobrý prospěch a dodržují řád.¹⁵ Snadnou obětí bývá dítě, které je plaché, tiché, v kolektivu izolované, ustrašené a kterého sebemenší kritika zraní. Důvodem k šikaně se také často považují brýle, ryšavé vlasy či obezita. Dětský kolektiv bývá krutý a posmívá se dětem např. kvůli koktání, tiku v obličejí, rozštěpu rtu či invaliditě. Obětí se také může stát nové dítě v sehraném kolektivu či dítě, které je sobecké a špatně si získává přátele.¹⁶

¹³ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s.139-140. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁴ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 58. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

¹⁵ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. s. 46-47. Pedagogika. ISBN 80-86642-08-9.

¹⁶ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 59-62. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

Bendl ve své knize „Prevence a řešení šikany ve škole“ rozděluje oběti do čtyř kategorií:

- Pasivní oběti – Jedná se o bojácné, opatrné a uzavřené děti. Často bývají fyzicky slabé a těžko si hledají přátele. Nedokážou se sami bránit, jelikož nemají dostatek dovedností a sebedůvěry.
- Provokující oběti – Schválně provokují agresory a podněcují v nich negativní reakce. Pošklebují se a posmívají, ale jakmile jim někdo oplátí „stejnou mincí“, hned si jdou stěžovat.
- Účelové oběti – Berou na sebe roli oběti, aby od druhých získaly uznání a popularitu. Často bývají tzv. „třídním šaškem“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby byli přijati do skupiny.
- Falešné oběti – Přehnaně si na ostatní stěžují a většinou tím chtějí získat pozornost.¹⁷

Riziko, že se dítě stane obětí šikany, mohou zvyšovat nejrůznější vlivy z rodinného prostředí, které omezují harmonický a svobodný rozvoj osobnosti dítěte. Jedná se o cokoli, co dítěti brání získání v kolektivu oblibu a vliv, co ho nějak negativně poznamenává a oslabuje či co podlamuje jeho sebevědomí. Mezi tyto faktory můžeme zařadit matku, která dítě přehnaně rozmazluje a nedovolí mu získat si zkušenosti „na vlastní pěst“. Dalším faktorem je „jedináčkovská“ výchova, která u dítěte nerozvíjí vstřícnost a potenciál pro vrstevnickou vzájemnost. Dále rodina s problematickým vztahem k násilí, která dítěti odmalička vštěpuje do hlavy, že prát se je špatné. Takové dítě se poté nedovede bránit, ať už kvůli psychickým zábránám či nedostatku cviku. Dalším faktorem může být rodina, která je sociálně izolovaná či rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou, díky které se dítě děsí všeho, co je pro jeho vrstevníky zcela běžné.¹⁸

¹⁷ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. s. 42. Pedagogika. ISBN 80-86642-08-9.

¹⁸ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 62-63. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

3.3 Třídní „publikum“

Agresori nešikanují jen pro radost z trýznění oběti, ale často také kvůli spolužákům, kterým chtějí předvést svou moc. Chlapci touží dívkám předvést svou sílu a mužnost a pokořit možného konkurenta o jejich přízeň. Děti, které jsou svědky šikany, vědí, že je to něco zakázaného a zlého, ale zároveň je to pro ně atraktivní podívaná.

Již v minulosti měli naši předkové v oblibě veřejně prováděné exekuce, ať už šlo o bití, mučení či popravu. Pokud přetrvává šikana ve skupině delší dobu, začíná spolu se strachem proměňovat mentalitu třídy a postupně se i neutrální děti přidávají na stranu agresorů. Žáci se přidávají na stranu agresorů nejenom kvůli moci, ale často taky kvůli pocitu bezpečí.¹⁹

3.4 Zastávce – spolužák, který se aktivně zastává oběti

Jedinců, kteří se dokážou zastat druhých není příliš mnoho, ale pár se jich najde, a to převážně mezi dívkami. Zastávci mají smysl pro odpovědnost, který jim vštípila především rodinná výchova. Ve třídě bývají vlivní, oblíbení a pomáhají svým spolužákům i v jiných situacích. Čím více je takových dětí ve skupině, tím menší je šance, že šikana v ní uspěje.²⁰

3.5 Pedagog

Pedagog se snadno může stát spoluúčastníkem šikany. Může za ni nést vinu i tím, že dostatečně nepředchází vytvářením pozitivní atmosféry ve třídě. Je důležité, aby svým studentům vštěpoval zásady „silní chrání slabého“. Často může nastartovat či přispět k prohloubení šikany tím, že žáka bude kritizovat. Učitel někdy ignoruje známky šikany, a to často i vědomě. Metodický pokyn MŠMT o šikaně, učitelům ukládá odpovědnost, která je těžko únosná. Pokud totiž nevyřeší šikanu, o které ví, může být trestán. Děti bývají zklamány tím, jak učitelé šikanu často přehlížejí či proti ní něco dělají. Takový přístup samozřejmě agresory povzbuzuje.²¹

¹⁹ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 63-64. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

²⁰ Tamtéž, s. 64-65

²¹ Tamtéž, s. 65-68

3.6 Rodiče zúčastněných dětí

Již víme, jaké rodinné vztahy a výchova mohou děti vést k tomu, že se stanou účastníky šikany. To jsou však dlouhodobé příčiny a nyní se zaměříme spíše na to, jaký podíl viny mívají rodiče v době, kdy se šikana rozvíjí. Rodiče školních dětí vědí o šikaně málo a často ji podceňují. Pokud je škola o tomto problému neinformuje, tak ani neuvažují o tom, že by se mohl týkat právě jejich dětí.²²

- Rodiče agresorů – Pokud rodiče agresora škola o tomto problému neinformuje, zpravidla se vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje ostatní děti. Často omlouvají své dítě tím, že jde pouze o „klukovinu“ či „rošťárnu“. Agresoři bývají často děti významných sponzorů školy, a tak vědí, že nijak potrestáni nebudou. Někteří rodiče to zase vnímají jako příležitost k tomu, aby mohli své dítě nelítostně seřezat, což agresivitu naopak spíše podpoří.
- Rodiče obětí – Rodiče oběti se o tomto problému mohou dozvědět přímo od svého dítěte, které se jim se svým trápením svěří. Často mohou být příznaky tak zjevné, že si rodiče dovtípí, o čem jde. Děti své rodiče prosí, aby nijak nezasahovali a škole nic neoznámili. Rodiče jim často vyhoví, ať už z toho důvodu, že nechtějí svou stížností školu pohněvat či si myslí, že šikana k dětství patří. Rodiče svým dětem mnohdy dávají rady, které jsou nerozumné a nerealistické. Bývají to rady typu „Musíš to vydržet!“, „Nevšímej si toho, hlavně je neprovokuj a neper se!“ či mu radí, aby se nijak slovně neohrazovalo, aby agresora ještě víc nerozzuřilo. Bezradní rodiče viní dítě z toho, že si za to může samo a chtějí po něm, aby si tento problém vyřešilo samo. Tím však prohlubují jeho pocit nedostatečnosti, úzkosti a osamělosti. Je potřeba, aby rodiče své dítě podpořili emočně, zajistili jeho ochranu a spolupracovali se školou a pedagogy.²³

²² ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 68. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

²³ Tamtéž, s.68-70

4 Trojrozměrný praktický pohled na šikanování

Kolář ve své knize „Nová cesta k léčbě šikany“ uvádí k lepšímu objasnění šikany její trojí chápání:

4.1 Šikanování jako nemocné chování

Jedná se o nejnápadnější projevy, které porušují školní řád nebo dokonce naplňují skutkovou podstatu trestných činů. V praxi tento pohled bývá nejběžnější a často také jediný. Avšak pro první orientační posouzení je zcela nezbytný a nezastupitelný. Hlavní rysy popisuje Kolář následovně: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“²⁴ Agresoři si vybírají vhodnou dobu, kdy není učitel přítomen, a tak bývá šikana často po dlouhou dobu skryta. Proto je velmi důležité, všimnout si nepřímých znaků šikany.²⁵

Dle trojdimenzionální mapy můžeme projevy šikanování členit na:

- Přímé a nepřímé
- Fyzické a verbální
- Aktivní a pasivní²⁶

V kombinaci těchto tří dimenzí může vzniknout osm druhů šikanování:

Tab. 1: Mapa vnějších projevů šikanování (převzato z knihy *Nová cesta k léčbě šikany* od Michala Koláře)

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické aktivní přímé	Útočníci oběť věší, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbil. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů.)
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.

²⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s.31. ISBN 978-80-7367-871-5.

²⁵ Tamtéž

²⁶ Tamtéž, s. 37

Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

4.2 Šikanování jako závislost

V tomto případě jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Útočník a oběť se navzájem potřebují, jsou na sobě závislí a jejich chování se vzájemně posiluje. V praxi se však může vyskytovat nejen oboustranná závislost, ale také ta jednostranná, a to jak ze strany agresora, tak i ze strany týraného. Agresoři uplatňují strategii: skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Tento princip rozděluje ve skupinách jedince na „silné“ a „slabé“. Jinými slovy agresoři skryjí svůj strach tím, že ho vyvolají ve druhých. V pokročilých stádiích šikany se může objevit „Pseudostockholmský syndrom“ – oběť cítí k agresorovi sympatie, obdivuje ho, chce se stát jeho kamarádem a udělá pro něj cokoli.²⁷

4.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Šikana není záležitostí pouze mezi agresorem a obětí, ale je těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci. Nákaza má ve skupině svou vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Začíná u počátečních stadií šikany až po ty nejzávažnější případy. Žáci mohou mít k šikaně několik postojů a ty se mohou s vážností šikany měnit. Jedná se o otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost, ambivalence (přitahuje je to, ale mají strach), sympatizování (rádi se koukají na šikanování) a souhlasný postoj (přidávají se k agresorovi).²⁸

²⁷ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s.37-44. ISBN 978-80-7367-871-5.

²⁸ Tamtéž, s. 45

5 Stupně šikany

Kolář ve své knize „Skrytý svět šikanování ve školách“ rozděluje šikanu do pěti stádií. Toto rozdělení nám pomůže lépe porozumět šikaně, a také díky němu dokážeme posoudit vážnost této problematiky.

První stupeň (zrod ostrakismu)

Tento stupeň šikany je velice častý a potká téměř každý kolektiv. V každé skupině, ať už ve třídě či v pracovním kolektivu se nachází nějaký tzv. „outsider“, který něčím nezapadá a vyčnívá z davu. Naopak se v každém kolektivu nachází tzv. vůdci, kteří jsou velmi oblíbení a vlivní. Jakmile se tito jedinci dostanou na vrchol skupiny, začnou zkoušet prvky šikanování. Jedná se o mírnou a převážně psychickou formu násilí, kdy se tzv. „outsider“ necítí dobře, je neuznáván a neoblíben. Často si na jeho účet dělají legrácky, pomlouvají ho či se s ním nebaví. Tento stupeň je zrodem šikanování a může se vyvinout v závažnější stupeň šikany.²⁹

Druhý stupeň (fyzická agrese a přitvrzování manipulace)

Je několik důvodů proč se první stupeň šikany přehoupne do druhého. Kolář uvádí hned několik hlavních příčin. Spolužáci mohou být nervózní z nadcházející písemky, z konfliktu s učitelem či mohou být otráveni jen z toho, že do školy musí chodit, a tak si vylévají zlost na svých spolužácích. Dále může šikana pramenit pouze z nudy, a to se stává, když jsou společně žáci např. na horách či na brigádě. Další příčinou může být několik agresivních jedinců v jedné třídě, kteří násilí používají k uspokojování svých potřeb. V tomto stádiu záleží na postoji ostatních ve skupině k násilí. Jestliže ve skupině či třídě mají žáci dobré kamarádské vztahy a jsou zásadně proti násilí, pokusy o šikanu v ní neuspějí. Pokud jsou ve třídě mezi žáky lhostejné a nepřátelské vztahy či špatné postoje k agresivitě, může dojít k šikaně, která může pokračovat do závažnějších stupňů.³⁰

²⁹ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, s. 31-32. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

³⁰ Tamtéž, s. 32-33

Třetí stupeň (klíčový moment-vytvoření jádra)

V tomto stádiu se často utvoří skupinka agresorů, kteří začínají spolupracovat již systematicky a jejich cílem jsou nejslabší jedinci. Pokud se neutvoří silná pozitivní skupina, která bude rovnocenná a stejně silná jako skupina tyranů, může nadvláda tyranů stále pokračovat a sílit. Skupiny tzv. slušných žáků, se však nevyskytují příliš často, a pokud ano, stejně mají nevýhodu vůči agresorům. Slušný žák totiž naopak od agresora dodržuje pravidla a ctí zákony.³¹

Čtvrtý stupeň (většina přijímá normy agresorů)

Pokud se neutvořila silná skupina pozitivních a slušných žáků, činnost agresorů se nadále zhoršuje. V tomto stupni jsou normy agresorů přijaty a málokdo se jim už dokáže postavit. Agresoři strhnout ostatní členy ve skupině na svou stranu, a dokonce i ti mírní a ukáznění žáci se začnou aktivně účastnit na týraní slabšího spolužáka.³²

Pátý stupeň (totalita neboli dokonalá šikana)

Pokud se šikana nezačne včas řešit, může brzy dojít do posledního a nejhoršího stádia. V tomto stádiu jsou již všechny normy agresorů přijaty všemi ostatními a dochází k tzv. vykořisťování. Agresor využívá na své oběti, všechno, co je využitelné. Ať už se jedná o peníze, osobní věci, city, rozumové schopnosti, školní znalosti či jejich tělo. Agresoři ztrácejí poslední zábrany a jsou schopni všeho, co jim přivede uspokojení. Dříve neutrální či mírně nesouhlasící členové ve skupině již pouze přihlížejí nebo dokonce sami aktivně šikanu vyvolávají. Brutální násilí začíná být považováno za velkou legraci. Agresoři zcela vytěsnili lidskost a soucit a nemají žádný pocit viny. K tomuto stupni šikany dochází spíše ve věznicích, vojenském prostředí či ve výchovných ústavech pro mládež. Ve školách se vyskytuje spíše v mírnější podobě.³³

³¹ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, s. 35-36. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

³² Tamtéž, s. 36

³³ Tamtéž, s. 36-37

6 Druhy šikany

Fieldová ve své knize „Jak se bránit šikaně“ rozděluje šikanu na čtyři hlavní druhy, a to na škádlení, vylučování, fyzické napadení a obtěžování.

Škádlení

Škádlení je verbální formou násilí. Tento typ je velmi nebezpečný a často dlouhotrvající. Pro oběť to bývá psychicky bolestivé, útočník při tom používá zlomyslné nadávky, které se týkají např. sociálního přijetí, vzhledu, sexuality či prospěchu. Za škádlení mohou být považovány nadávky, pokřikování, posměšky, urážení, hanlivé vzkazy, či obtěžování po telefonu.³⁴

Vylučování ze skupiny

Jedná se o tzv. „vztahovou“ šikanu, která je založená na společenské manipulaci. Vyloučení může být oběti řečeno otevřeně – „Nechceme, abys tu s námi seděl.“, ale také může být nenápadné či skryté. Agresor často manipuluje skupinou a sám ani nijak přímo nezasahuje. Stačí, když k útoku použije společenskou strukturu. Většinou se ostatní členové skupiny nepokouší oběť bránit, jelikož se bojí, že by mohli být další na řadě. Tato agrese často uniká pozornosti okolí a zůstává neřešena. Za hlavní metody vylučování můžeme považovat předstírané přátelské chování k oběti, ignorování, civění, výsměch, pošklebování, šeptání si s ostatními o oběti, výhružné postoje či hroživá gesta, vyloučení ze skupiny, zlomyslné pomluvy nebo vydírání a hrozby.³⁵

Fyzické napadání

Při fyzickém napadání agresor opakovaně útočí na někoho, kdo je slabší. Může jít o přímou agresi, jako je např. bití, kopání či plivání nebo o nepřímé útoky jako narážky, pronásledování, schovávání či ničení majetku oběti. Do tohoto typu lze také zařadit tahání za vlasy, nastavování nohy, zavírání oběti do skříně či použití zbraní.³⁶

³⁴ FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. s. 26. ISBN 978-80-249-1176-2.

³⁵ Tamtéž, s. 27-28

³⁶ Tamtéž, s. 28-29

Obtěžování

Za obtěžování můžeme považovat opakované dotěrné otázky, prohlášení či útoky týkající se sexu, pohlaví, národnosti, barvě pleti a náboženství. Může se jednat o sexuální napadání, svlékání oběti na veřejnosti, pronásledování ve škole či mimo školu, nahlížení pod dveře toalety, poznámky o sexuální orientaci nebo nevíтанé sexuální nabídky a návrhy.³⁷

7 Kyberšikana

Moderní technologie jsou čím dál dokonalejší a nabízejí mnoho možností. Internet přitahuje mladé generace, které jsou schopni na počítači či na mobilu strávit celé dny. Nejenže na nich mohou hrát hry, sledovat různá videa či filmy, ale mohou pomocí nich snadno komunikovat. Mnoho dětí však není schopno předcházet rizikům, která jsou spojena s používáním sociálních sítí. Kyberšikana je druh šikany, který využívá elektronických prostředků, jako jsou sociální sítě, mobilní telefony či e-maily.³⁸

Mezi nejčastější projevy patří zasílání urážlivých a zastrašujících zpráv nebo pomluv, zveřejňování fotek, videí, či vtipů, které oběť zesměšňují, a přitom si je může prohlédnout velké množství lidí. Dále mezi kyberšikanou můžeme zařadit napadání a provokování uživatelů v diskusních fórech, vydírání pomocí mobilního telefonu nebo internetu či obtěžování a pronásledování voláním, psaním zpráv nebo prozváněním.³⁹

S kyberšikanou se můžeme setkat kdykoli a kdekoli. Dokáže se šířit opravdu rychle a může narůst do mnohem větších rozměrů, než jsou běžné u ostatních druhů šikany. Agresorům dodává sebevědomí pocit anonymity, díky kterému dospějí k takovému jednání, ke kterému by v tváři v tvář nikdy nedospěli. Přibližně 40 % obětí se nikdy nedozví, kdo je agresorem. Agresor se tedy nemusí příliš bát, že by byl vypátrán, a proto stupňuje svoje aktivity.⁴⁰

³⁷ FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. s. 29. ISBN 978-80-249-1176-2.

³⁸ VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. s. 91-92. ISBN 978-80-7367-912-5.

³⁹ PREVENCE – *Kyberšikana*. [online], [cit. 2020-11-07]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-kybersikana.aspx>

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. s. 93. ISBN 978-80-7367-912-5.

Agresorem nemusí být silný jedinec, jako tomu často bývá u šikany v tváři tvář. Jedná se o jedince, který je silný v informačních technologiích, což může být v dnešní době téměř kdokoli. Stejně tomu tak je i u oběti. Ta nemusí být fyzicky ani sociálně slabá, ale může se jednat o kohokoli. Přesto si však agresori vybírají většinou jedince, kteří se nedovedou bránit.⁴¹

7.1 Druhy kyberšikany

- **Kyberstalking** – Jde o neustálé obtěžování jedince jako uživatele a sledování jeho aktivit, které může dojít až do stádia vyhrožování. Agresorem bývá často osoba, která byla oběti nějakým způsobem blízká, ať už bývalý partner či kamarád a která není z nějakého důvodu schopná akceptovat ukončení jejich vztahu. Tento typ agresora umí své počínání velmi dobře skrývat. Na své okolí působí velmi mile a sympaticky, a proto bývá těžké odhalit či uvěřit, že takový člověk je vlastně agresorem.⁴² Pokud se kyberstalking nechá zajít příliš daleko, může mít opravdu děsivé následky. Může dojít k absolutní ztrátě soukromí, pocitu bezpečí a namísto toho má oběť každodenní pocity strachu a nejistoty. K ukončení takové situace je vhodné ukončit veškeré kontakty s agresorem, nepodněcovat ho k hovoru, oběť si může agresora na všech sociálních sítích „blokovat“ či si může změnit telefonní číslo. Vhodné je pozměnit trasu do školy, popřípadě do práce, a především je třeba si shromažďovat veškeré důkazy v podobě kopií konverzací či výhrůžných zpráv.
- **Kybergrooming** – Jedná se o chování, kdy agresor manipuluje s obětí, aniž by o tom věděla a snaží se dostat do okruhu jejích blízkých přátel. Poté co se mu povede získat její důvěru, snaží se ji vylákat na osobní schůzku. Pokud se mu i toto povede, může dojít k sexuálnímu zneužití, krádeži či fyzickému napadení.⁴³ Tento typ kyberšikany můžeme vidět v novém českém dokumentu „V síti“. Důležitou a nejučinnější prevencí je neposkytovat nikomu cizímu žádné soukromé materiály, přestože se může zdát velmi důvěryhodně.

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. s. 94. ISBN 978-80-7367-912-5.

⁴² ECKERTOVÁ, Lenka a DOČEKAL, Daniel. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2013. s. 67. ISBN 978-80-251-3804-5.

⁴³ BURDOVÁ, Eva a TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. Vyd. 1. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. s. 14-17. ISBN 978-80-904864-9-2.

- Flaming – Za flaming lze považovat agresivní chování, které se projevuje urážkami, nadávkami a vyhrožováním. V dnešní době jde o velmi běžný jev a můžeme se s ním setkat například v komentářích u fotografií či videí. S tímto typem kyberšikany se často setkávají např. „youtuberi“. Flaming má za cíl rozčítit, naštvat či ponížit oběť, a to většinou anonymně.⁴⁴
- Sexting – Jedná se o zasílání textových zpráv, vlastních fotografií či videí se sexuálním obsahem. Jedinci, kteří se účastní takové komunikace, riskují zneužití osobních materiálů k vydírání či k jinému poškození své osoby. Kvůli anonymitě v kyberprostoru, je snadné dopustit se k šíření dětské pornografie. V dnešní době je totiž věk u mladistvých těžko rozpoznatelný. Stejně jako u kybergroomingu je důležité nikomu neposkytovat své osobní informace, fotografie či videa. To by mělo platit nejen u cizích lidí, ale také u svých partnerů. Často se stává, že po ukončení vztahu dochází k zneužití zaslaných fotografií či videí.⁴⁵
- Hoax – Jde o šíření poplašných či smyšlených zpráv, z kterých vzniká panika, strach, pobouření a řady dalších nepříjemných pocitů. Mezi nejčastější typy hoaxů můžeme zařadit např. falešné prosby o pomoc, pyramidové hry a nabídky snadného výdělku, řetězové dopisy štěstí, podvodné loterie či popis nereálného nebezpečí. Musíme si uvědomit, že nemůžeme věřit všemu co čteme na sociálních sítích. Proto je dobré si informace ověřovat z důvěryhodných zdrojů a nerozšiřovat tyto hoaxy.⁴⁶

⁴⁴ ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. V Praze: Triton, 2003. s. 13. Psychologická setkávání; sv. 6. ISBN 80-7254-360-1.

⁴⁵ KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s. 43. Monografie. ISBN 978-80-244-4861-9.

⁴⁶ ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?*. Vydání 1. České Budějovice: Theia - krizové centrum o.p.s., 2017. s. 50. 4 nečíslované strany obrazových příloh. ISBN 978-80-904854-4-0.

8 Šikanování z hlediska práva

Šikana je nebezpečně sociálně patologický jev, při kterém je omezována především osobní svoboda, svoboda rozhodování, také je ponižována lidská důstojnost a čest, a mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Tuto problematiku nelze právně pojmut jako jeden celek, jelikož svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví. Dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je šikanování jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit či zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků.⁴⁷ „V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho důstojnost.“⁴⁸ Není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou či hrozbou násilí, ale jestli se děje úmyslně.⁴⁹

8.1 Podmínky trestní postížitelnosti pachatelů

Aby bylo možné šikanu postihnout z trestního hlediska, musí splňovat následující podmínky:

- Pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu
- Musí se prokázat úmysl pachatele dopustit se takového jednání
- Musí se prokázat, že míra jeho společenské nebezpečnosti dosahuje intenzity uvedené v zákoně
- Jednání pachatele musí být zařaditelné pod skutkovou podstatu některého trestného činu⁵⁰

Šikana bývá nejčastěji postihována dle ustanovení trestního zákona jako:

- Trestný čin omezování osobní svobody (např. zavírání či přivazování oběti)
- Trestný čin vydírání (násilím či výhružkou nutí oběť, aby něco vykonala)
- Trestný čin vzbuzení důvodné obavy (např. výhružky smrti)
- Trestný čin loupeže (použití násilí vůči jiné osobě, za cílem zmocnění se nějaké její věci)

⁴⁷ LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. s. 9. ISBN 80-239-5637-X.

⁴⁸ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 213. ISBN 80-7367-014-3.

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž, s. 214

- Trestný čin znásilnění či pohlavního zneužívání
- Trestný čin ublížení na zdraví
- Trestný čin poškozování cizí věci⁵¹

Pachatel může být trestně stíhán, jestliže mu je více než 15 let, přičemž do 18 let je stíhán jako mladistvý. Pokud je mu méně, než 15 let, mohou být potrestáni jeho rodiče či může být umístěn do ústavu.

Jestliže k šikaně došlo během vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu školské zařízení. Vzniklé škody mohou mít různý charakter. Může se jednat o zničené pomůcky či fyzické a psychické újmy. Rodič či zákonný zástupce šikanovaného dítěte může požadovat od školy náhradu vzniklé škody.⁵²

8.2 Trestní sazby

Šikana může být kvalifikována jako více trestných činů. Výše trestu, kterou lze udělit pachateli se odvíjí od jeho věku. Pokud je pachatel mladistvý, mohou mu být uděleny pouze některé druhy trestů. Jedná se o trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhoštění a pokud je výdělečně činný, může se jednat o peněžité trest. Trest zákazu činnosti může být udělen pachateli jen v případě, že mu nebude překážet při přípravě na jeho povolání a horní hranice sazby nesmí převyšovat 5 let. Trestní sazby trestu odnětí svobody se u mladistvých snižují o polovinu, přičemž horní hranice sazby nesmí být více než pět let a dolní hranice nesmí být méně než jeden rok. Pokud mladistvý pachatel spáchá trestný čin, za který mu zákon může udělit výjimečný trest, může mu soud udělit trest odnětí svobody na pět až deset let.⁵³

Sazby trestu odnětí svobody pro dospělé pachatele

- Vydírání (§ 175) – Základní sazba činí šest měsíců až čtyři roky a v závažnějších případech se může navýšit na osm až šestnáct let.
- Loupež (§ 173) – Základní sazba odnětí svobody činí dva roky až deset let a v závažnějších případech se může navýšit na deset až osmnáct let.

⁵¹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 214. ISBN 80-7367-014-3.

⁵² Tamtéž, s. 215-216

⁵³ Tamtéž, s. 213-218

- Omezování osobní svobody (§ 171) – Základní sazba odnětí svobody činí až dva roky a v závažnějších případech se zvyšuje na tři až deset let.
- Ublížení na zdraví (§ 145 a § 146) – Základní sazba odnětí svobody činí šest měsíců až tři roky a v závažnějších případech se může navýšit na osm až šestnáct let. Pokud by se prokázalo, že agresor měl alespoň nepřímý úmysl směřující k usmrcení oběti, může být jednání posuzováno jako vražda, která má základní sazbu deset až osmnáct let.
- Poškození cizí věci (§ 228) – Jedná se o škodu převyšující 5 000 Kč. Základní sazba odnětí svobody činí až jeden rok a v závažnějších případech se zvyšuje na dva až šest let.
- Znásilnění (§ 185) - Základní sazba odnětí svobody činí šest měsíců až pět let a v závažnějších případech se zvyšuje na deset až osmnáct let.⁵⁴

9 Následky šikanování u obětí

Nejhorší následky mají samozřejmě oběti. Míra poškození závisí na tom, jak moc byla šikana závažná a jestli byla krátkodobá či dlouhodobá. Dále je důležité, zda se oběť dokáže bránit vůči agresorovi a pokud ano, tak do jaké míry. V nejhorším případě dochází ke zlomení oběti, rozbití její identity a přetrvávání pocitu bezmoci. Oběť se stává „otrokem“ a je naprosto věrná agresorovi, jelikož má strach z mnohem většího utrpení, které může nastat, jestliže by nesplnila jeho přání.⁵⁵

Oběti počátečních stádií šikanování

Do této kategorie spadají oběti prvních tří stádií šikanování. Oběti mají často vážné následky, přestože se jedná o rané podoby šikanování. Ostrakizování a „mírně“ šikanování žáci mohou být dlouhodobě či trvale frustrováni. Takový žák se ve škole necítí komfortně, a proto není divu, že jeho vztah ke škole bývá často negativní. Oběti jsou vystaveni trvalému bolestivému emočnímu vztahu a tzv. subtilnímu násilí. Jedná se například o izolaci, zesměšňování, ponižování či nadávání. To vše může narušit osobnostní vývoj oběti.

⁵⁴ Šikana ve škole a trestní právo. [online], [cit. 2020-11-08]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>

⁵⁵ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 100-101. ISBN 80-7367-014-3.

Přestože si žák nemusí uvědomovat, že prožívá bolest, dříve či později dojde k přetížení adaptačních mechanismů. U oběti dojde k vyčerpání nervové soustavy a objeví se neuróza či psychosomatické potíže. U obětí počátečního stádia šikanování se můžeme setkat s:

- Nepozorností při vyučování
- Zhoršením prospěchu
- Tendencí k nadměrné omluvené absenci (žáci předstírají nemoc, aby nemuseli do školy)
- Tendencí k neomluvené absenci (záškoláctví)
- Poruchou sebehodnocení a narušené, negativní sebepojetí
- Celkovou nejistotou a stále přítomným strachem⁵⁶

Oběti pokročilých stádií šikany

Jedná se o oběti čtvrtého a pátého stupně šikanování. Následky bývají velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mohou přetrvávat po celý život. V nejhorších případech „vyřeší“ oběť svoje trápení sebevraždou. Pokud je oběť dlouhodobě brutálně šikanovaná, může u ní dojít k zhroucení či u ní propukne panická hrůza ze zabití. Oběť často trpí poruchou spánku či nočními děsy. To vše může být doprovázeno psychosomatickými potížemi, jako je např. únava, nevolnost, dusivé astmatické záchvaty nebo bolesti břicha, hlavy či zad. Oběti se musí často léčit a některé dokonce zůstávají v pracovní neschopnosti. Může se zdát, že oběť se rychle zotavila. Přestože se tělesná zranění zahojila rychle, ta duševní se nikdy zcela nezahojí. Bývalé oběti totiž stačí větší zátěž v meziosobní oblasti a „rána“ se znovu otevře a projeví se její zraněná osobnost.

Oběti pokročilé šikany mají často tendence všechno vzdát, ode všeho uniknout či chtějí být neviditelnými. Pokud se bývalým obětím šikany snaží někdo pomoci, je pro ně velice obtížné získat si jejich důvěru.⁵⁷

⁵⁶ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 102-103. ISBN 80-7367-014-3.

⁵⁷ Tamtéž, s. 101-102

10 Prevence šikany

Existuje mnoho opatření, přístupů, zásad a metod, které pomáhají k předcházení a čelení šikany. Mezi ně patří např. povědomost o příčinách a stádiích šikanování či porozumění situaci, ze které k šikaně dochází. Důležitým preventivním opatřením je informování žáků o linkách důvěry a sdělení všech kontaktů a čísel, na které se případně mohou obrátit. Základem je také hledání způsobů, jak ovlivnit specifické rizikové vlastnosti u oběti a agresora, a také vytváření zdravého veřejného mínění skupiny. Je daleko účinnější, jednodušší a levnější šikaně předcházet než ji následně složitě odstraňovat.⁵⁸

10.1 Prevence na úrovni školy

Důležitou a základní podmínkou dobré práce školy je vzájemná solidarita pedagogů. Když dojde k šikaně, tak je nesmírně důležité, aby se pedagog mohl spolehnout a obrátit na ředitele. Jednoduchým, avšak účinným prostředkem k prevenci šikany, je zvýšení dozoru na chodbách. Čím více bude pedagogů během přestávek dohlížet na žáky na chodbách, tím méně mají agresori příležitosti k šikaně. Je ovšem důležité, jakým způsobem dozor probíhá. Pokud pedagog stojí po celou dobu přestávky na jednom místě a nenahlíží do tříd, jedná se o neefektivní způsob dozoru. Důležitá je také kontrola tzv. „nebezpečných zón“. Jedná se o málo frekventovaná zákoutí, ve kterých může docházet k šikaně. Pomocí školního řádu, lze žákům zakázat vstup do určitých míst ve škole. „Školní řád by měl obsahovat obecné zásady solidarity, ohleduplnosti a ochrany slabých, ale ovšem i výslovný zákaz dalších způsobů jednání, jež zahrnujeme pod pojem šikany.“⁵⁹ Ve škole by měla být aplikovaná etická výchova, tedy vštěpovat dětem základní hodnoty, jako jsou solidarita, soucit, obětavost či čest. Škola by měla otevřeně informovat žáky i jejich rodiče o problému šikany. Užitečné může být také občanské sdružení rodičů, které přispívá k důvěře mezi rodiči a pedagogy.⁶⁰

⁵⁸ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. s 77-78. Pedagogika. ISBN 80-86642-08-9.

⁵⁹ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 112. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁶⁰ Tamtéž, s. 111-115

10.2 Prevence na úrovni jednotlivých tříd

Situaci ve třídách zjišťujeme pravidelně pomocí dotazníku, který pedagog rozdává svým studentům, a to nejlépe při hodině občanské výuky nebo při třídnické hodině. Diskutuje se s dětmi o tom, jak by se měl chovat pedagog k žákům, žáci k pedagogům a žáci mezi sebou. Pedagog by měl nechat děti, aby si samy zformulovaly pravidla správného a špatného chování. Žáci si poté vyberou nejdůležitější zásady, které sepíší na kus papíru, a poté pověsí na viditelné místo. Výlety či víkendové pobyty jsou vhodnou příležitostí pro děti, pedagogy a popřípadě rodiče k vzájemnému poznání, navázání kontaktů, upevnění vztahů či k sounáležitosti. To vše je pro kolektiv velmi důležité. Třída se pomocí těchto výletů „imunizuje“ proti šikaně, a pokud v ní k šikaně přeci jen dojde, řeší se mnohem snadněji.⁶¹

10.3 Prevence na úrovni jednotlivců

Jedná se především o sledování žáků, kteří již v minulosti byli obětí či žáků, kteří by se obětí mohli stát. Tyto děti je potřeba sledovat při běžných školních aktivitách, ale i ve výjimečných situacích. Získané poznatky je zapotřebí si poznamenat a následně o nich informovat rodiče, popřípadě je jim doporučeno preventivní psychologické vyšetření. Dále by se měly pravidelně provádět individuální rozhovory se všemi žáky. Toto se osvědčuje těm učitelům, kteří chtějí lépe poznat svoji třídu. Učitel se zajímá o jejich starosti, radosti, plány či problémy se spolužáky. Tyto rozhovory často prozradí šikanované dítě.⁶²

⁶¹ ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 115-116. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁶² Tamtéž, s.117

11 Řešení šikany

11.1 První pomoc při odhalení šikany

Šikana nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě přehlížena. Škola a celé školské zařízení nese odpovědnost za žáky v době vyučování a na školních akcích. Pokud se pedagog dozví o šikaně mezi žáky, musí jí ihned začít řešit.⁶³

Ve školském zákoně se uvádí následující schéma první pomoci v případě počáteční šikany s běžnou formou.

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany. To se provádí za pomoci rozhovorů, přičemž nesmí dojít ke styku oběti a agresora.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi. V žádném případě se nesmí o tomto rozhovoru dozvědět ostatní žáci.
3. Nalezení vhodných svědků. V tomto kroku je nutné vytipovat si žáky, kteří budou pravdivě vypovídat. Většinou to bývají ti žáci, kteří s obětí sympatizují či s ní kamarádí.
4. Individuální rozhovory se svědky.
5. Ochrana oběti.
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru: První možností je rozhovor s oběťmi a agresory, kdy se snažíme o usmíření. Druhou možností je rozhovor s agresory, kdy na ně vyvíjíme vnější nátlak.
7. Realizace vhodné metody, která se zvolila v předchozím kroku.
8. Třídní hodina – Efekt usmíření či oznámení potrestání agresorů.
9. Rozhovor s rodiči oběti. Rodiče oběti musíme o šikaně informovat a následně se s nimi domluvit na dalších opatřeních, která škola musí zajistit.
10. Třídní schůzka.
11. Práce s celou třídou. Zde se jedná o navazování nových přátelských vztahů, např. za pomoci hraní kolektivních her.⁶⁴

⁶³ Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. [online], [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

⁶⁴ Tamtéž

Kolář ve své knize „Bolest šikanování“ uvádí dvě metody pro nápravu:

- Metoda vnějšího nátlaku – Jedná se o metodu, při které pomocí trestů a strachu přinutíme pachatele k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. K uplatnění této metody musejí být dodrženy tři základní kroky, a to individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči, oznámení a potrestání agresorů před celou třídou a ochrana oběti. Pedagog se s obětí setkává v pravidelných intervalech a musí na ni neustále dohlížet, včetně její docházky.
- Metoda usmíření – Při této metodě se sleduje vnitřní proměna vztahů mezi agresorem a obětí. Potrestání pachatele se nekoná a místo toho se společně hledá náprava v neformální atmosféře, přičemž je podporována schopnost agresora umět se vcítit do oběti a pochopit její utrpení. Tuto metodu lze zpečetit dobrovolným odčiněním škod, které je přijatelné pro všechny účastníky. Tato metoda je vhodná spíše v počátečních stádiích šikany, pokud je zvolena při nevhodném případě, může naopak ublížit a uškodit.⁶⁵

11.2 Organizace a projekty zaměřující se na řešení a prevenci šikany

V České republice nalezneme mnoho organizací, které se zaměřují na řešení a prevenci šikany. Jsou určené nejen pro oběti, ale i pro agresory či pro rodiče zúčastněných dětí.

- Rodičovská linka – Linka funguje od roku 2001 a zabývá se odborným poradenstvím, a také pomáhá rodičům či prarodičům dětí, které se staly účastníky šikany. Toto poradenství probíhá přes mobilní hovory, tudíž funguje po celé ČR. Respektují anonymitu volajícího, který nemusí, pokud nechce, sdělovat své osobní údaje. Poradenství na této lince poskytují speciálně vyškolení psychologové, kteří mají bohaté zkušenosti s řešením závažných sociálně-patologických jevů a jejich následků. Linka funguje 5 dní v týdnu, a to od pondělí do čtvrtka od 13:00 do 21:00 a každý pátek od 9:00 do 17:00 na telefonním čísle 606 021 021.⁶⁶

⁶⁵ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. s. 121-130. ISBN 80-7367-014-3.

⁶⁶ *Rodičovská linka*. [online], [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.rodicovskalinka.cz/>

- Linka bezpečí – Tato linka byla založena roku 1994 a funguje na stejném principu jako rodičovská linka. V případě potřeby na ni mohou všichni, kteří se setkájí se šikanou zavolat či mohou napsat zprávu. Linka bezpečí je také anonymní a je zdarma pro děti, mládež a studující do 26 let. Na rozdíl od Rodičovské linky, funguje Linka bezpečí 24 hodin denně včetně svátků, a to na čísle 116 111.⁶⁷
- Pedagogicko-psychologické poradny – Spadají pod školské poradenství, nacházejí se v každém regionu na území ČR a jsou bezplatné. Tyto poradny nepomáhají dětem jen v případě šikany, ale také při poruše učení či s behaviorálními problémy. Tuto službu mohou rodiče využít kdykoli ve spolupráci se školou.
- Dětské psychiatrie – Děti, které si prošly šikanou často potřebují dozor odborníků. Jedná se o vyšetření od psychiatra a jeho následnou péči. Často se mohou u šikanovaného dítěte objevit následky v podobě depresí, úzkostech, sebepoškozování či v nejhorších případech myšlenkách na smrt. Pomoc psychiatra však není jen pro oběť, ale také pro agresora, který má problém se zvládnutím vzteku. Psychiatr po vyšetření dítěte určí, jak bude vypadat následující léčba. Může se jednat o ambulantní péči, medikaci či ve vážných případech hospitalizaci. Pokud rodiče s hospitalizací nesouhlasí, může o ni rozhodnout soud.⁶⁸
- Společenství proti šikaně – Jedná se o dobrovolné občanské sdružení, ve kterém pracují odborníci na šikanu a rodiče, kteří mají zkušenosti se šikanou a jejím zvládnutím. Jejich hlavním cílem je prevence šikany ve školním prostředí, vytvářejí preventivní programy či pořádají různé kurzy. Jejich webové stránky fungují od roku 2004 a naleznete je na www.sikana.org.⁶⁹

⁶⁷ Linka bezpečí. [online], [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.linkabezpeci.cz/>

⁶⁸ VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. 133-136 s. ISBN 978-80-7367-912-5.

⁶⁹ Společenství proti šikaně. [online], [cit. 2020-11-07]. Dostupné z: <https://www.sikana.org/>

12 Vývoj agresivity a šikany u dětí v kontextu vývojových období

Novorozenecké období

Pokud je to možné, je důležité dítě položit do mateřské náruče ihned po narození, protože největší emoční uspokojení přináší novorozenci kožní kontakt. Čím více je dítě provázeno a podporováno vnějšími zásahy, tím menší má potřebu rozvinout agresivní chování, kterým si děti často tuto potřebnou ochranu vyžadují. Dítě se začne chovat agresivně pouze tehdy, jestliže je k tomu dohnáno, a to např. tím, že ho dospělí nehladí, nechovají či se o něj nestarají. Pokud je dítě v tomto období emočně zanedbáváno, začne se zcela samovolně chovat agresivně. V tomto období má agresivita podobu křiku a pláče.⁷⁰

3. – 9. měsíc

Toto období bývá často pojmenováno jako „fotografické období“, jelikož se dítě rádo směje na všechny, kteří ho obklopují. Jedná se o velmi důležité období a abychom předešli projevům agresivity, musíme během něho dítě podpořit v objevování sebe a v získávání důvěry v ostatní lidi. Nutná je také komunikace s dítětem, a to i přesto, že nerozumí významu slov. Dítěti stačí, že na něj někdo mluví a je velmi vnímavé vůči tónu hlasu a melodii vět.⁷¹

9. – 18. měsíc

Dítě se začíná přemísťovat, a tak rozšiřuje svůj okruh zkoumání a začíná přestupovat zákazy. Touží totiž objevovat okolí a experimentovat. Rodiče však musí čím dál častěji říkat dítěti „ne“, a tím se stávají osobami, které omezují dítěti prostor a pomalu v něm vzbuzují nevoli. Dítě se však přes zákazy nechce vzdát svých průzkumnických tužeb. Může se zdát, že dítě dělá naschvály, je však pouze zvědavé a chce poznávat svět.⁷²

⁷⁰ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. s. 16. ISBN 80-7178-808-2.

⁷¹ Tamtéž, s. 27-28

⁷² Tamtéž, s. 33-34

18. měsíc – 3. rok

V tomto období bývají rodiče čím dál více zmateni agresivitou svého dítěte. Přicházejí u něj totiž záchvaty vzteku, v nichž se děti vybíjejí, aby se vyhnuly útoku na rodiče. Je však důležité, aby se rodiče vyhnuli násilí, například v podobě výprasku, ten totiž u dětí jen prohlubuje agresivní chování.⁷³

3. – 5. rok

Jedná se o období kontrolovaného hněvu, kdy začíná cítit potřebu provokovat neslušnými slovy. Dítě moc dobře ví, že se jedná o zakázaná slova, avšak provokace před kamarády či dospělými je jeho způsobem, jak ukázat, že svým rodičům dokáže oponovat.⁷⁴ Děti v tomto období začínají chodit do mateřské školy, kde se může objevovat tzv. předstupeň šikany. V mateřských školách se totiž neobjevuje dokonalá šikana, ale pouze prvky šikanování. Liší se především tím, že u předstupni šikany chybí systematickosti a dlouhodobost. Pokud dítě používá agresi k dosažení svého cíle, například k získání určité hračky, hovoříme o instrumentální agresi. Tak se u dětí nastartuje emoční agrese, při které má dítě radost z převahy trápení druhého.⁷⁵

7. – 12. rok

V tomto období se dítě snaží zapojit do sociální skupiny a potlačuje své impulzy ve prospěch sociálního chování. Chlapci se rádi věnují fyzickým hrám a soutěžím, kde uplatňují svou sílu. U dívek se agresivita objevuje také, ale spíše v podobě slovního vyjadřování, hádek a soupeření mezi spolužačkami.⁷⁶

Dospívání

Dospívání bývá velmi bouřlivým obdobím, kdy dítě propadá změnám hormonů, které postupně mění jeho charakter. Adolescent může být nespokojený se svým měnícím se tělem a je často velmi podrážděný. Začíná mít spory se svými rodiči a rád je odmítá extrémně tvrdými slovy či dělá naschvály, které jeho rodiče těžce snášejí. V tomto věku se objeví výsledky výchovné práce v předchozích obdobích.⁷⁷

⁷³ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. s. 36. ISBN 80-7178-808-2.

⁷⁴ Tamtéž, s. 60

⁷⁵ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. s. 74-75. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁷⁶ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. s. 76. ISBN 80-7178-808-2.

⁷⁷ Tamtéž, s. 87-88

13 Metodologie výzkumu

Praktická část mé bakalářské práce se bude zabývat výzkumným šetřením, které bude probíhat za pomoci kvantitativního metodologického přístupu, jehož hlavním cílem bude zjistit potřebná data ke zjištění postoje studentů středních škol k šikaně. Vzhledem k tématu, jsem se rozhodla zvolit dotazníkové šetření, jelikož tímto způsobem mohu oslovit větší počet respondentů a získám tím více potřebných dat. Dotazníkové šetření také zajistí respondentům větší anonymitu, takže budou schopni sdělit pravdivější informace.

13.1 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem této bakalářské práce je zjistit postoj studentů středních odborných škol a středních odborných učilišť k šikaně, jaký druh šikany se na školách vyskytuje nejčastěji, zda mají studenti potřebné informace o šikaně či jestli se svědci šikany zastali oběti. Dále zjišťuji, zda typ střední školy má vliv na výskyt šikany a zda mají na školách dostatečný preventivní program.

13.2 Výzkumné otázky

Z cílů práce vyplývají následující výzkumné otázky:

VO1: Jaký je postoj studentů k šikaně?

VO2: Jakým způsobem se svědci šikany zastanou oběti?

VO3: Jaký druh šikany je na škole mezi studenty nejčastější?

VO4: Jak se oběť staví k tomu, že je šikanovaná?

VO5: Jaké znalosti mají studenti o šikaně?

VO6: Jaké pohlaví bývá mezi útočníky nejčastější?

VO7: Jaká je prevence proti šikaně na školách?

13.3 Stanovení hypotéz

Stanovila jsem si 5 následujících hypotéz a pomocí nich budu zjišťovat, jaký vliv na otázky mají proměnné – pohlaví a typ střední školy. Ověření budu provádět pomocí statistické verifikace hypotéz.

H1 – Oběti šikany se zastanou častěji dívky než chlapci.

H2 – Dívky se svěřují s tím, že jsou obětí šikany častěji než chlapci.

H3 – Studenti středních odborných učilišť se setkali se šikanou častěji než studenti středních odborných škol.

H4 – Fyzická šikana se vyskytuje více na středních odborných učilištích než na středních odborných školách.

H5 – Na středních odborných školách mají preventivní program častěji než na středních odborných učilištích.

13.4 Výzkumné metody

Pro zpracování mého výzkumu jsem zvolila kvantitativní metodu, která mi umožní oslovit větší počet respondentů a jak jsem již zmiňovala, zajistí respondentům větší anonymitu. Na základě výzkumných cílů a stanovených hypotéz jsem sestavila dotazník, který využiji k získání potřebných informací.

Dotazník se dohromady skládá ze 17 otázek, z nichž je 10 uzavřených a respondenti mají na výběr z předem stanovených odpovědí. Polouzavřené otázky jsou v dotazníku 4 a respondenti u nich měli možnost odpovědi „jiná“. Otevřené otázky jsou v dotazníku 3 a respondenti u nich mají možnost rozepsat svou odpověď.

13.5 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem jsou studenti středních odborných škol a středních odborných učilišť. Dotazník je určen jak pro dívky, tak i pro chlapce. Věkové omezení jsem žádné nestanovila, avšak studentům středních škol je 15 let a více, tudíž je i tento dotazník určen studentům ve věku 15 let a více.

13.6 Realizace výzkumu

Dotazník jsem vytvořila pomocí internetové stránky www.vyplnto.cz a následně jsem ho rozeslala pomocí e-mailu do 10 středních škol, přičemž mi rozeslání dotazníku svým studentům potvrdila jedna škola, a to Střední průmyslová škola elektrotechnická v Pardubicích. Jsem si však jistá, že můj dotazník svým studentům rozeslalo více škol. Dále jsem svůj dotazník sdílela na sociálních sítích, konkrétně na facebookové skupině, která je určena pro středoškolské studenty. Dotazník jsem rozeslala na začátku února a začátkem března jsem sběr dat ukončila. Vyplněné dotazníky jsem získala od 329 respondentů, přičemž 29 jich bylo chybně vyplněných, a proto nadále budu pracovat s daty od 300 respondentů.

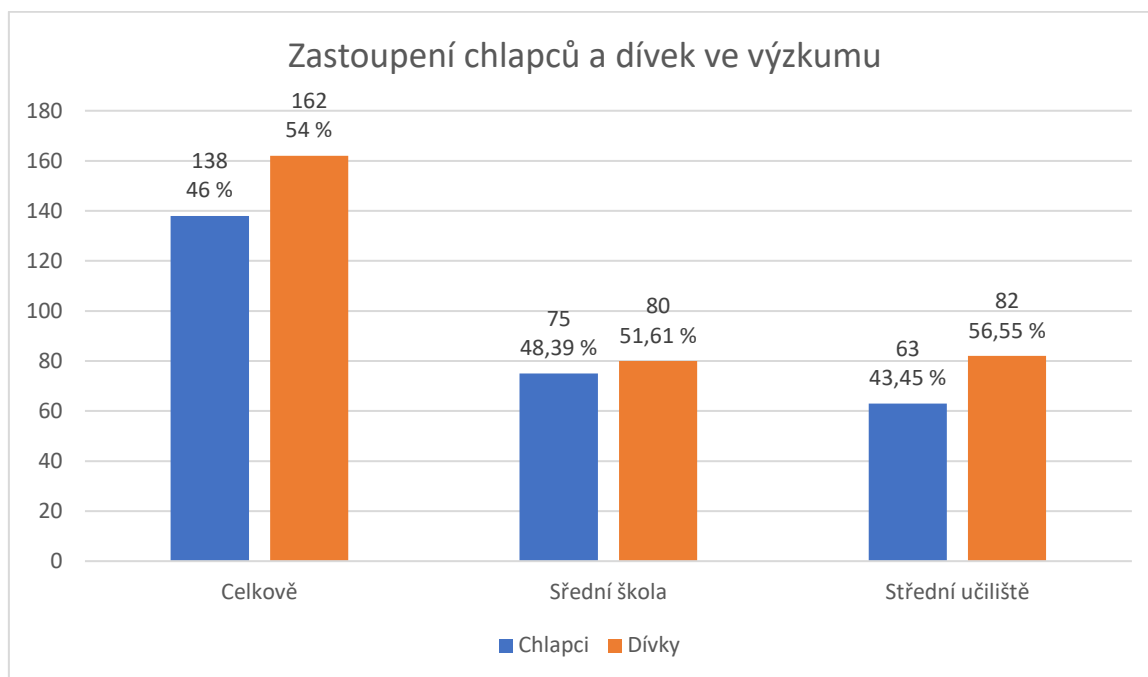
13.7 Vyhodnocení a interpretace výsledků z výzkumu

Získaná data od respondentů jsem zaznamenala do excelu, abych se v nich pak mohla lépe orientovat. Poté jsem ze získaných dat vytvořila grafy. Každá otázka má pod sebou znázorněný graf a podrobný popis, který umožní lepší orientaci čtenářům.

Při tvoření grafů jsem pracovala s daty od 300 respondentů. Respondentů ze středních odborných škol je 155 a respondentů ze středních odborných učilišť je 145. Jelikož jsem se snažila porovnat studenty z těchto dvou typů škol, v grafech mám vždy znázorněné odpovědi jak od respondentů ze SOŠ, tak i od respondentů ze SOU. Nad každým sloupcem v grafu je znázorněná číselná hodnota, která vyjadřuje přesný počet respondentů, kteří zvolili danou odpověď. Druhá hodnota pod těmito čísly je procentuální. Pomocí těchto hodnot lze porovnat rozdíly v odpovědích od respondentů středních odborných škol a od respondentů středních odborných učilišť.

13.8 Prezentace výsledků výzkumu

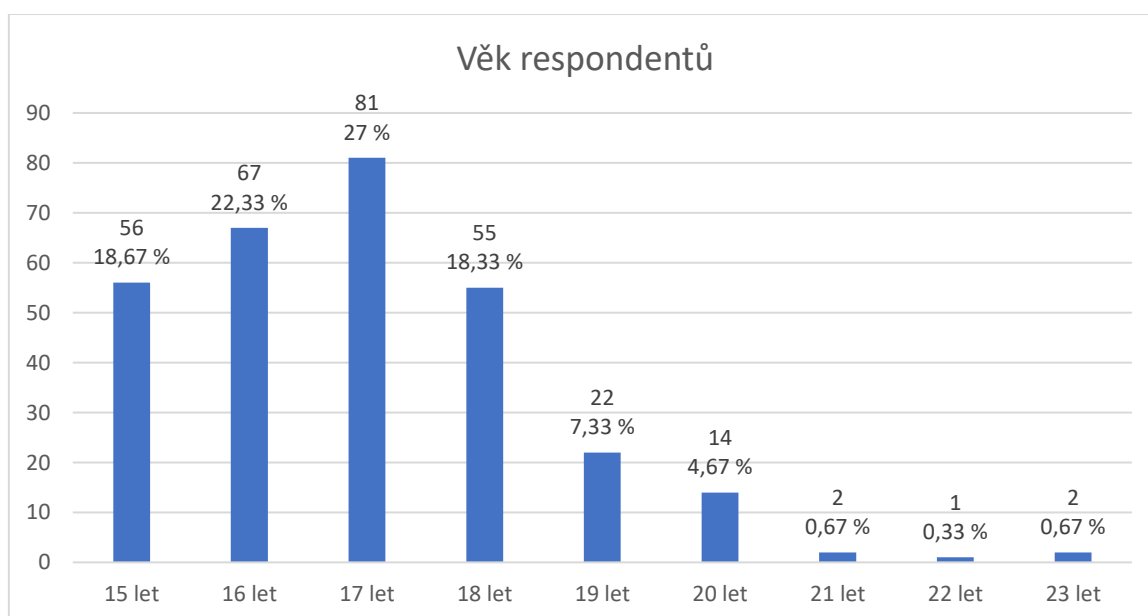
Otázka č. 1 z dotazníku – Jaké je Vaše pohlaví?

Graf č. 1: Zastoupení chlapců a dívek ve výzkumném šetření

Z grafu můžeme vyčíst, že se výzkumu celkem zúčastnilo 138 (46 %) chlapců a 162 (54 %) dívek. Z toho na střední odbornou školu chodí 75 (48,39 %) chlapců a 80 (51,61 %) dívek a na střední odborné učiliště chodí 63 (43,45 %) chlapců a 82 (56,55 %) dívek.

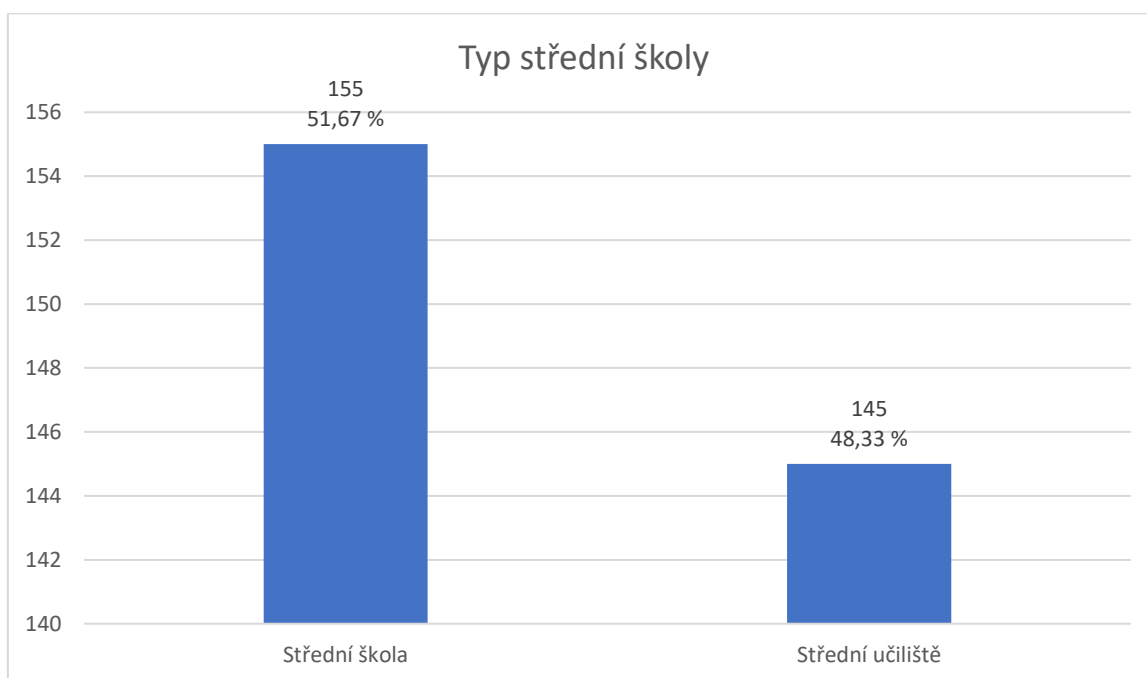
Otázka č. 2 – Kolik je Vám let?

Graf č. 2: Věk respondentů

Graf nám ukazuje věk respondentů, kteří se účastnili tohoto výzkumného šetření. Studentů ve věku 15 let je 56 (18,67 %), ve věku 16 je 67 (22,33 %) studentů a nejvíce se výzkumu zúčastnilo studentů ve věku 17 let, kterých je 81 (27 %). Studentů ve věku 18 let je 55 (18,33 %), studentů ve věku 19 let je 22 (7,33 %) a studentů ve věku 20 let je 14 (4,67 %). Dále se do výzkumu zapojili studenti ve věku 21 let, kteří jsou 2 (0,67 %), student ve věku 22 let, který je 1 (0,33 %) a studenti ve věku 23 let, kteří jsou 2 (0,67 %).

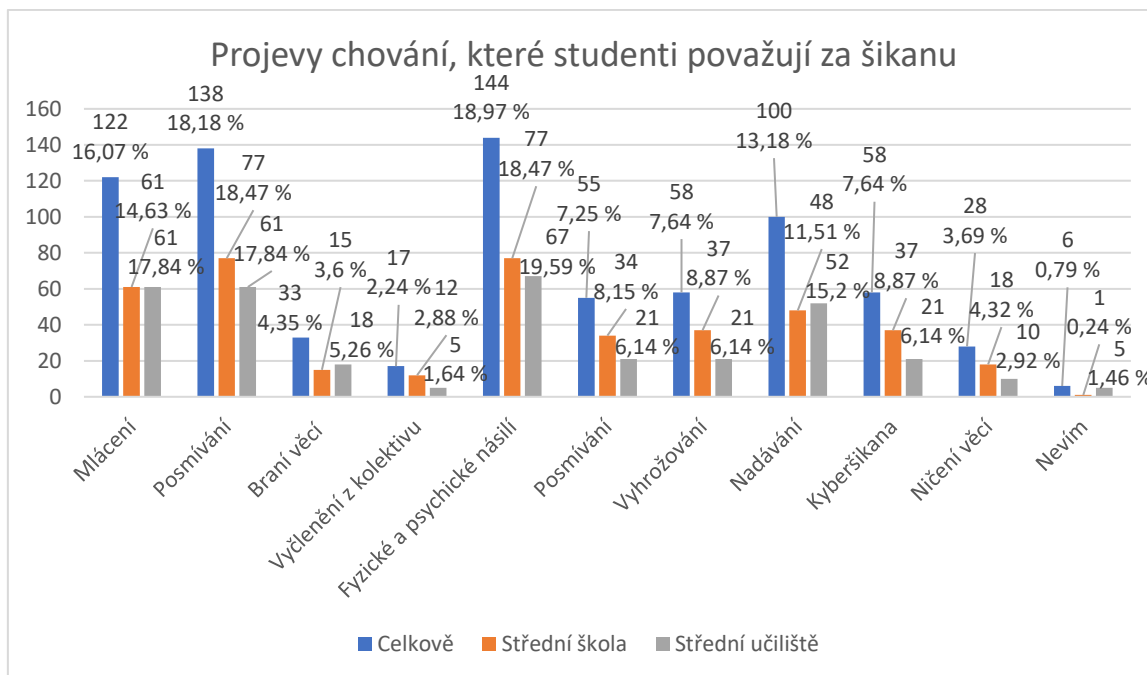
Otázka č. 3 - Jakou školu navštěvujete?

Graf č. 3: Typ střední školy

Z tohoto grafu je patrné, že výzkumu se zúčastnilo 155 (51,67 %) studentů ze střední odborné školy a 145 (48,33 %) studentů ze středního odborného učiliště.

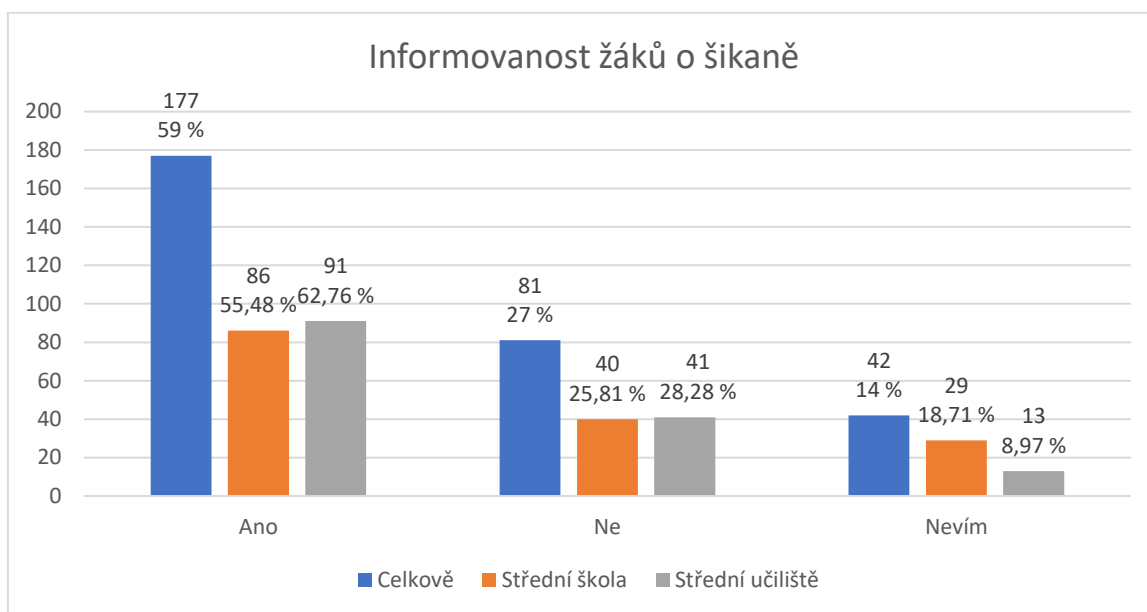
Otázka č. 4 – Jaké projevy chování jsou podle Vašeho názoru šikanou? (uveďte všechny projevy, které znáte)

Graf č. 4: Projevy chování, které studenti považují za šikanu

Tato otázka byla otevřená a zjišťovala, jaké projevy chování považují studenti za šikanu. Respondenti zde měli možnost vypsát více možností. Na tuto otázku odpovídali studenti následujícími způsoby. Celkem 122 (16,07 %) studentů uvedlo mlácení a z toho bylo 61 (14,63 %) studentů ze SOŠ a 61 (17,84 %) studentů ze SOU. Posmívání uvedlo 138 (18,18 %) studentů a z toho jich je 77 (18,47 %) ze SOŠ a 61 (17,84 %) ze SOU. Dále celkem 33 (4,35 %) studentů uvedlo braní věcí a z toho je 15 (3,6 %) studentů SOŠ a 18 (5,26 %) studentů SOU. Vyčlenění z kolektivu uvedlo celkem 17 (2,24 %) studentů a z toho jich je 12 (2,88 %) ze SOŠ a 5 (1,64 %) ze SOU. Nejčastěji studenti uváděli fyzické a psychické násilí, a to celkem 144 (18,97 %) studentů a z toho jich je 77 (18,47 %) ze SOŠ a 67 (19,59 %) ze SOU. Posmívání uvedlo 55 (7,25 %) studentů a z toho jich je 34 (8,15 %) ze SOŠ a 21 (6,14 %) ze SOU. Dále celkem 58 (7,64 %) studentů uvedlo vyhrožování a z toho je 37 (8,87 %) studentů ze SOŠ a 21 (6,14 %) studentů ze SOU. Nadávání celkem uvedlo 100 (13,18 %) studentů a z toho jich je 48 (11,51 %) ze SOŠ a 52 (15,2 %) ze SOU. Dále celkem 58 (7,64 %) studentů uvedlo kyberšikanu a z toho jich 37 (8,87 %) chodí na SOŠ a 21 (6,14 %) na SOU. Ničení věcí uvedlo celkem 28 (3,69 %) studentů a z toho jich 18 (4,32 %) navštěvuje SOŠ a 10 (2,92 %) navštěvuje SOU. Celkem 6 (0,79 %) studentů neumělo na tuto otázku odpovědět a z toho je 1 (0,24 %) ze SOŠ a 5 (1,46 %) ze SOU.

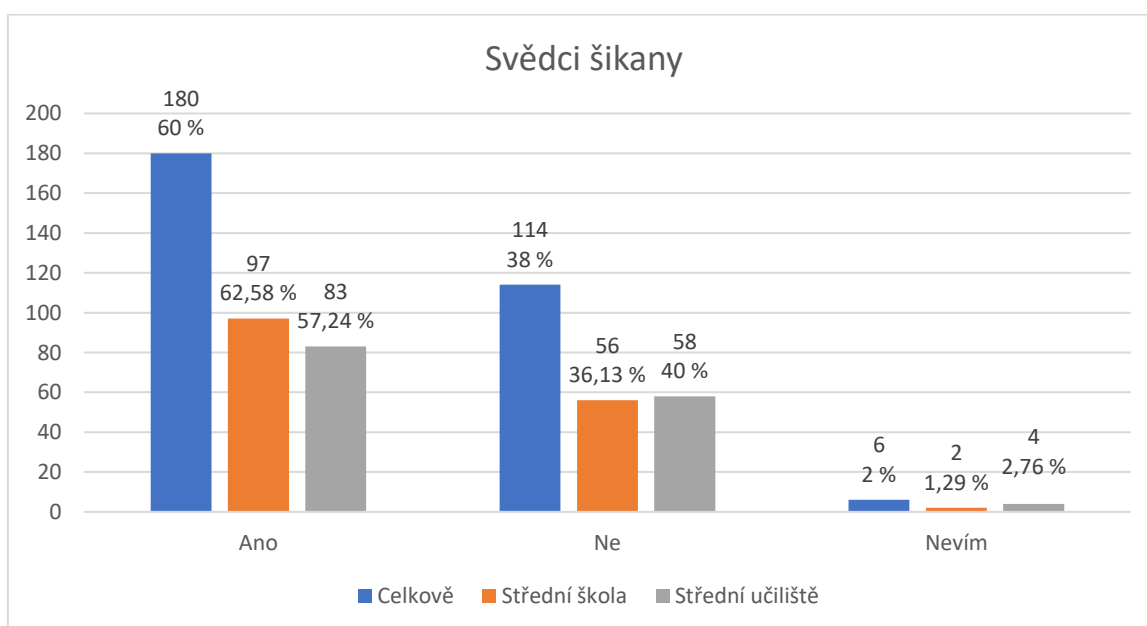
Otázka č. 5 – Myslíte si, že máte dostatek informací o šikaně?

Graf č. 5: Informovanost žáků o šikaně

Z tohoto grafu je patrné, že celkem 177 (59 %) studentů si myslí, že má dostatek informací o šikaně. Z toho je 86 (55,48 %) studentů ze SOŠ a 91 (62,76 %) studentů ze SOU. Celkem 81 (27 %) studentů uvedlo, že nemá dostatek informací o šikaně. Z toho 40 (25,81 %) chodí na SOŠ a 41 (28,28 %) chodí na SOU. Možnost nevím u této otázky zvolilo celkem 42 (14 %) studentů a z toho jich 29 (18,71 %) navštěvuje SOŠ a 13 (8,97 %) navštěvuje SOU.

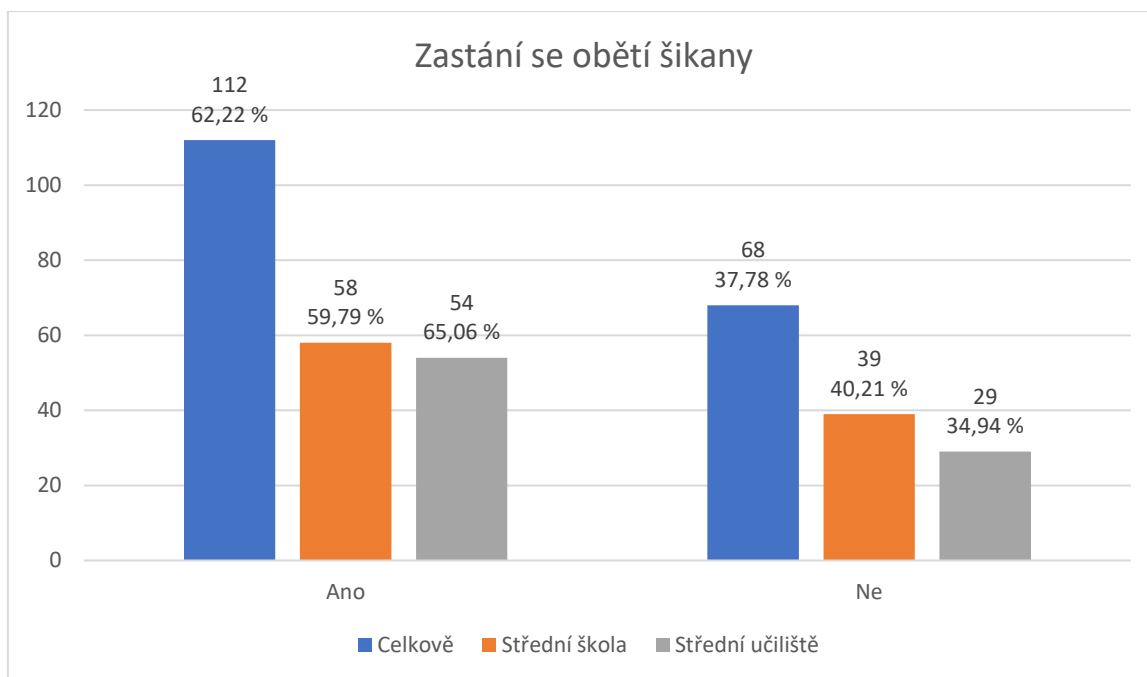
Otázka č. 6 – Byl/a jste někdy svědkem šikany?

Graf č. 6: Svědci šikany

Z tohoto grafu je patrné, že 180 (60 %) studentů bylo svědkem šikany. Z toho 97 (62,58 %) studentů je ze SOŠ a 83 (57,24 %) studentů je ze SOU. Studentů, kteří nikdy nebyli svědkem šikany je celkem 114 (38 %) a z toho je 56 (36,13 %) studentů SOŠ a 58 (40 %) studentů SOU. Možnost nevím u této otázky zvolilo 6 (2 %) studentů a z toho jsou 2 (1,29 %) ze SOŠ a 4 (2,76 %) ze SOU.

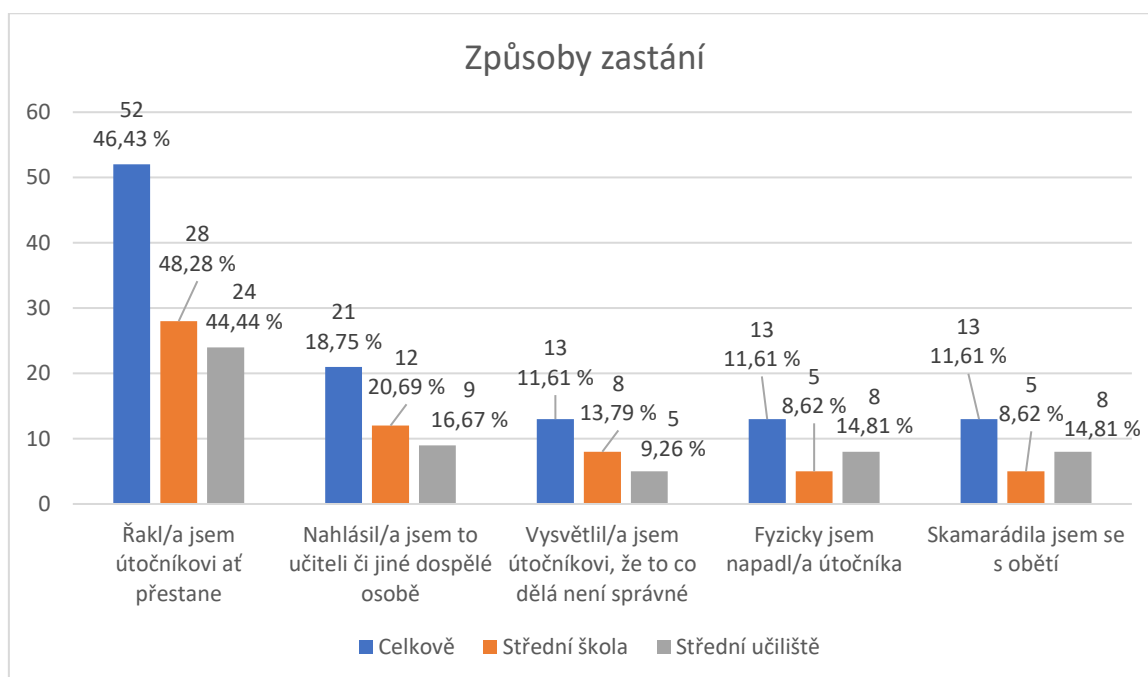
Otázka č. 7 – Zastal/a jste se oběti?

Graf č. 7: Zastání se obětí šikany

Z grafu můžeme vyčíst, že celkem 112 (62,22 %) studentů se oběti šikany zastalo. Z toho je 58 (59,79 %) studentů ze SOŠ a 54 (65,06 %) studentů ze SOU. Oběti se nezastalo 68 (37,78 %) studentů a z toho je 39 (40,21 %) studentů ze SOŠ a 29 (34,94 %) studentů ze SOU.

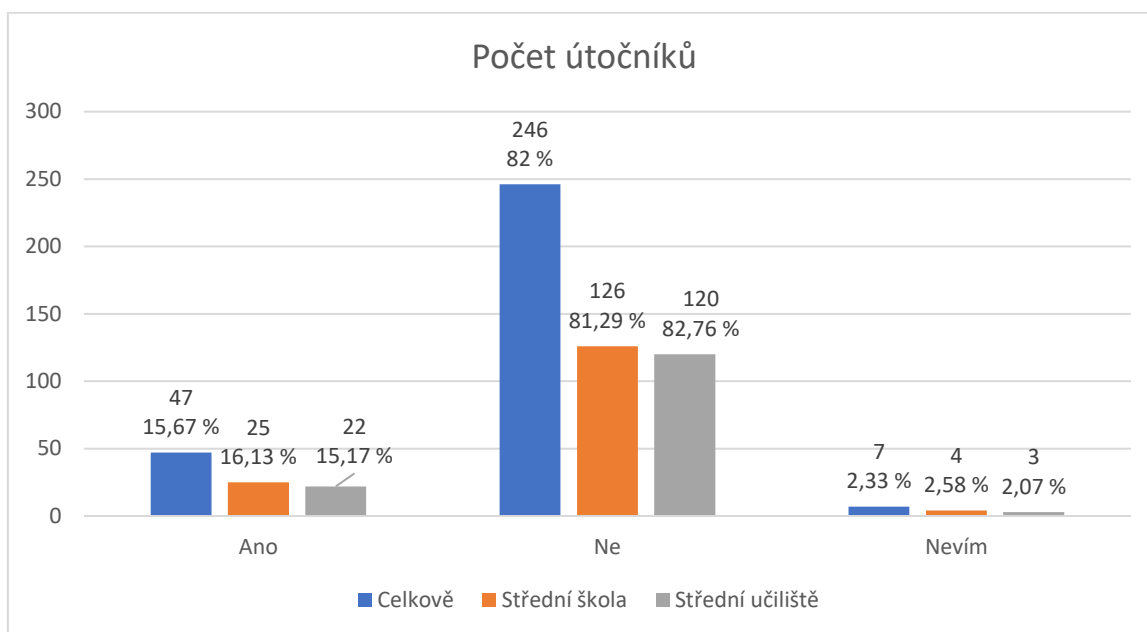
Otázka č. 8 – Jak jste se zastal/a oběti?

Graf č. 8: Způsoby zastání

Tato otázka byla opět otevřená a ptala se studentů, jak se oběti zastali. Studenti na tuto otázku odpovídali těmito pěti způsoby. Celkem 52 (46,43 %) studentů uvedlo, že řekli útočnickovi ať přestane. Z toho je 28 (48,28 %) studentů ze SOŠ a 24 (44,44 %) studentů ze SOU. Celkem 21 (18,75 %) studentů nahlásilo útočníka učiteli či jiné dospělé osobě. Z toho 12 (20,69 %) studentů navštěvuje SOŠ a 9 (16,67 %) studentů navštěvuje SOU. Dále celkem 13 (11,61 %) studentů vysvětlilo útočnickovi, že to, co dělá není správné. Z toho 8 (13,79 %) studentů navštěvuje SOŠ a 5 (9,26 %) studentů navštěvuje SOU. Fyzicky útočníka napadlo celkem 13 (11,61 %) studentů a z toho je 5 (8,62 %) studentů ze SOŠ a 8 (14,81 %) studentů ze SOU. Celkem 13 (11,61 %) studentů se s obětí skamarádilo a z toho je 5 (8,62 %) studentů ze SOŠ a 8 (14,81 %) studentů ze SOU.

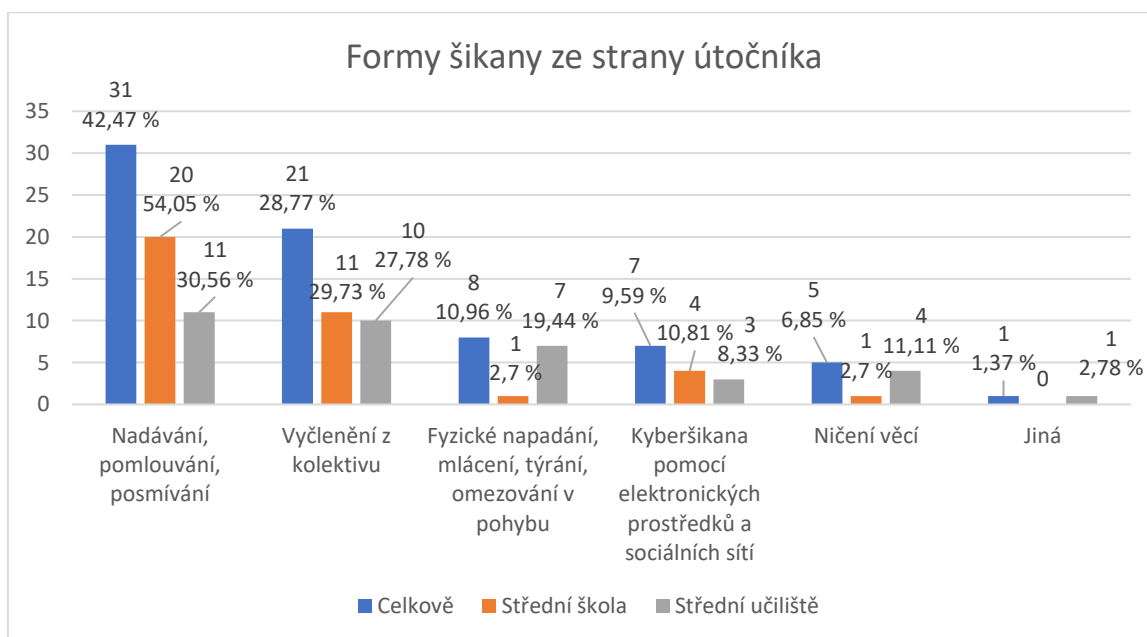
Otázka č. 9 – Šikanoval/a jste někdy někoho?

Graf č. 9: Počet útočníků

Z grafu můžeme vyčíst, že 47 (15,67 %) studentů někdy někoho šikanovalo. Z toho je 25 (16,13 %) studentů SOŠ a 22 (15,17 %) studentů SOU. Studentů, kteří nikdy nikoho nešikanovali je 246 (82 %) a z toho je 126 (81,29 %) studentů ze SOŠ a 120 (82,76 %) studentů ze SOU. Možnost nevím zvolilo u této otázky 7 (2,33 %) studentů a z toho jsou 4 (2,58 %) ze SOŠ a 3 (2,07 %) ze SOU.

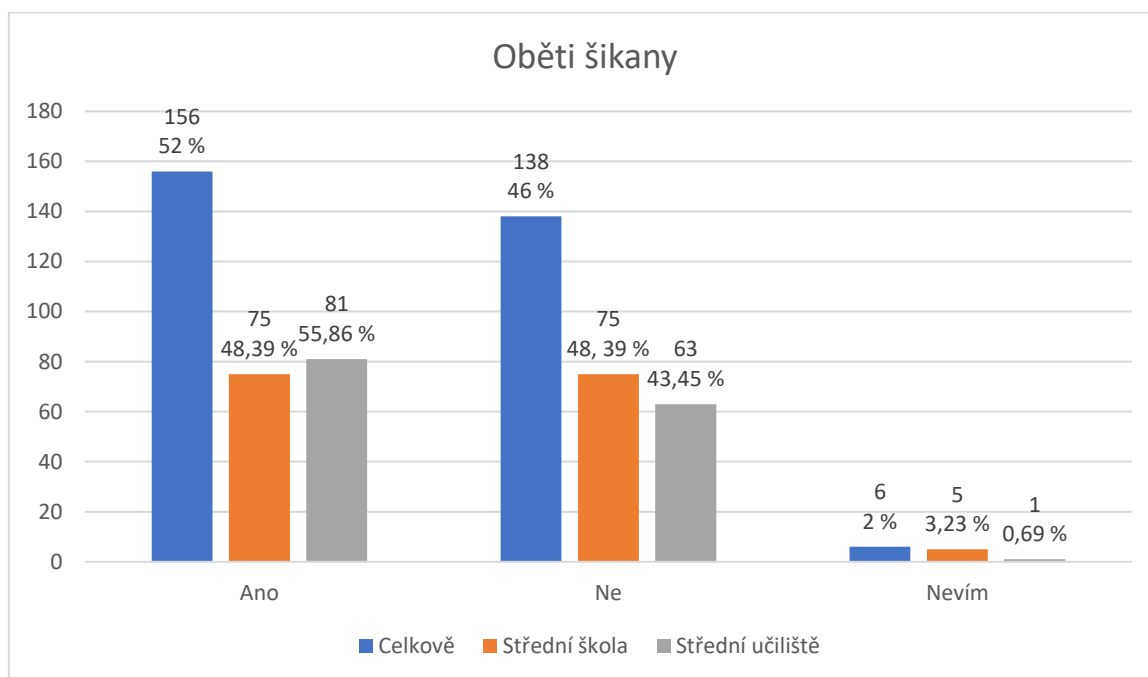
Otázka č. 10 – O jakou formu šikany se jednalo?

Graf č. 10: Formy šikany ze strany útočníka

Z tohoto grafu můžeme vyčíst jakého druhu šikany se nejčastěji studenti dopouštěli. Studenti zde mohli zvolit více odpovědí. Celkem 31 (42,47 %) studentů někdy šikanovalo formou nadávání, pomlouvání nebo posmívání. Z toho je 20 (54,05 %) studentů ze SOŠ a 11 (30,56 %) studentů ze SOU. Vyčlenění z kolektivu celkem uvedlo 21 (28,77 %) studentů a z toho je 11 (29,73 %) ze SOŠ a 10 (27,78 %) ze SOU. Fyzického napadání, mlácení, týrání či omezování v pohybu se celkem dopustilo 8 (10,96 %) studentů a toho je 1 (2,7 %) student ze SOŠ a 7 (19,44 %) studentů ze SOU. Celkem 7 (9,59 %) studentů se někdy dopustilo kyberšikany a z toho jsou 4 (10,81 %) ze SOŠ a 3 (8,33 %) jsou ze SOU. Ničení věcí se dopustilo celkem 5 (6,85 %) studentů a z toho je 1 (2,7 %) student ze SOŠ a 4 (11,11 %) jsou z SOU. Možnost jiná zvolil 1 (1,37 %) student, který navštěvuje SOU.

Otázka č. 11 – Byla jste někdy obětí šikany?

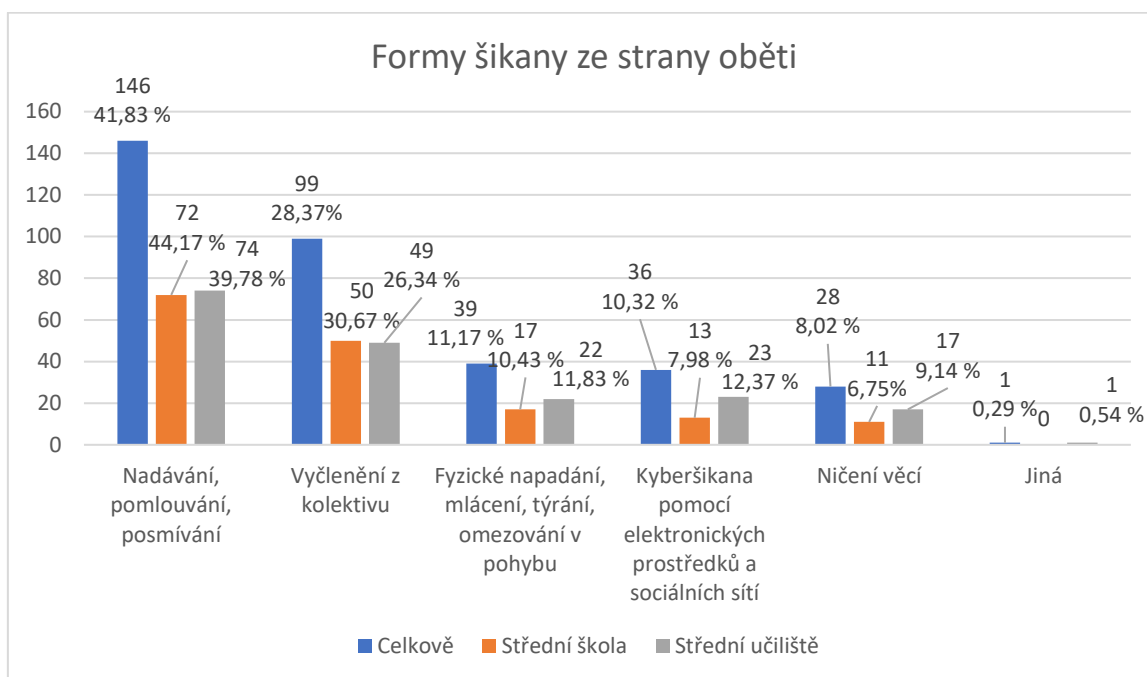

Graf č. 11: Oběti šikany

Celkem 156 (52 %) studentů bylo někdy obětí šikany. Z toho je 75 (48,39 %) studentů ze SOŠ a 81 (55,86 %) ze SOU. Dále 138 (46 %) studentů uvedlo, že nikdy nebyli obětí šikany. Z toho je 75 (48,39 %) studentů ze SOŠ a 63 (43,45 %) studentů ze SOU. Možnost nevím zvolilo celkem 6 (2 %) studentů a z toho je 5 (3,23 %) studentů SOŠ a 1 (0,69 %) student ze SOU.

..

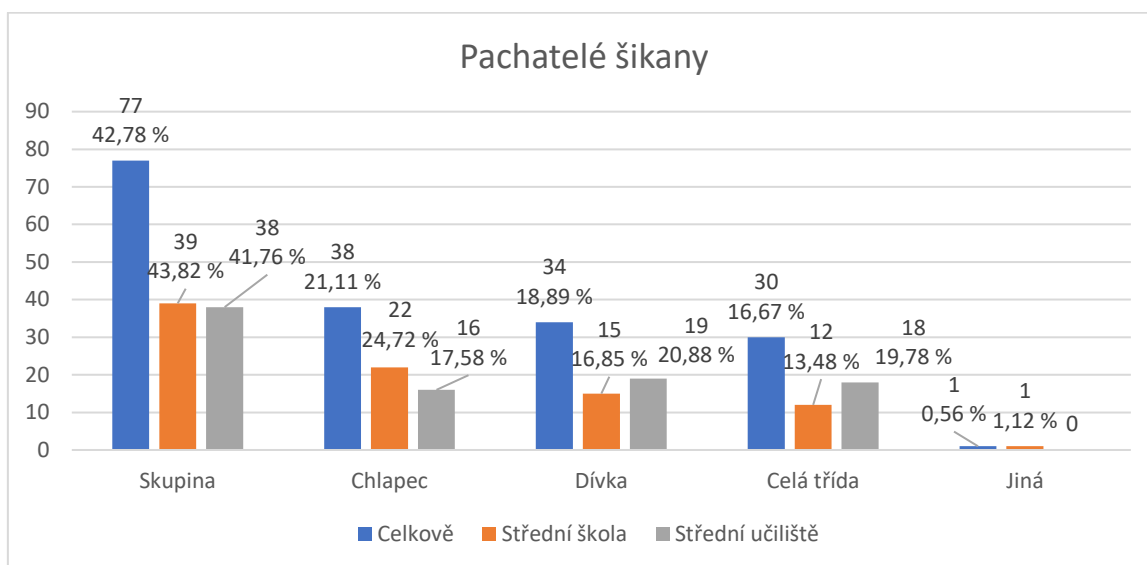
Otázka č. 12 – O jakou formu šikany se jednalo?

Graf č. 12: Formy šikany ze strany oběti

Z tohoto grafu můžeme vyčíst jaké formě šikany museli oběti nejčastěji čelit. Na tuto otázku mohli studenti zvolit více možností. Celkem 146 (41,83 %) studentů uvedlo nadávání, pomlouvání či posmívání. Z toho je 72 (44,17 %) studentů ze SOŠ a 74 (39,78 %) studentů ze SOU. Celkem 99 (28,37 %) obětí šikany bylo vyčleněno z kolektivu. Z toho je 50 (30,67 %) studentů ze SOŠ a 49 (26,34 %) studentů ze SOU. Celkem 39 (11,17 %) studentů bylo někdy obětí fyzického napadání, mlácení, týrání nebo omezování v pohybu. Z toho 17 (10,43 %) studentů je ze SOŠ a 22 (11,83 %) studentů je ze SOU. Ničení věcí uvedlo 28 (8,02 %) studentů a z toho je 11 (6,75 %) ze SOŠ a 17 (9,14 %) studentů je ze SOU. Možnost jiná zvolil 1 (0,29 %) student, který navštěvuje SOU.

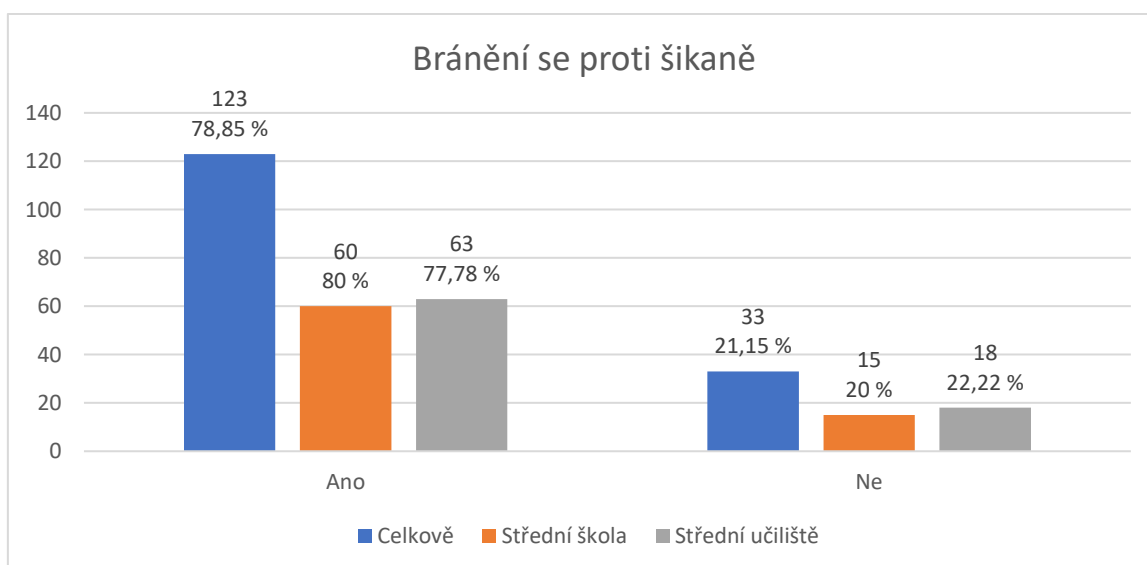
Otázka č. 13 – Kdo byl pachatelem?

Graf č. 13: Pachatelé šikany

Tento graf znázorňuje, kdo je pachatelem šikany. Celkem 77 (42,78 %) studentů uvedlo, že pachatelem je skupina. Z toho je 39 (43,82 %) studentů ze SOŠ a 38 (41,76 %) studentů ze SOU. Dále celkem 38 (21,11 %) studentů uvedlo, že pachatelem je chlapec. Z toho je 22 (24,72 %) studentů ze SOŠ a 16 (17,58 %) studentů ze SOU. Dívku za pachatele označilo celkem 34 (18,89 %) studentů a z toho je 15 (16,85 %) studentů ze SOŠ a 19 (20,88 %) studentů ze SOU. Celou třídu označilo za pachatele 30 (16,67 %) studentů a z toho je 12 (13,48 %) studentů ze SOŠ a 18 (19,78 %) studentů ze SOU. Možnost jiná zvolil 1 (0,56 %) student, který je ze SOŠ.

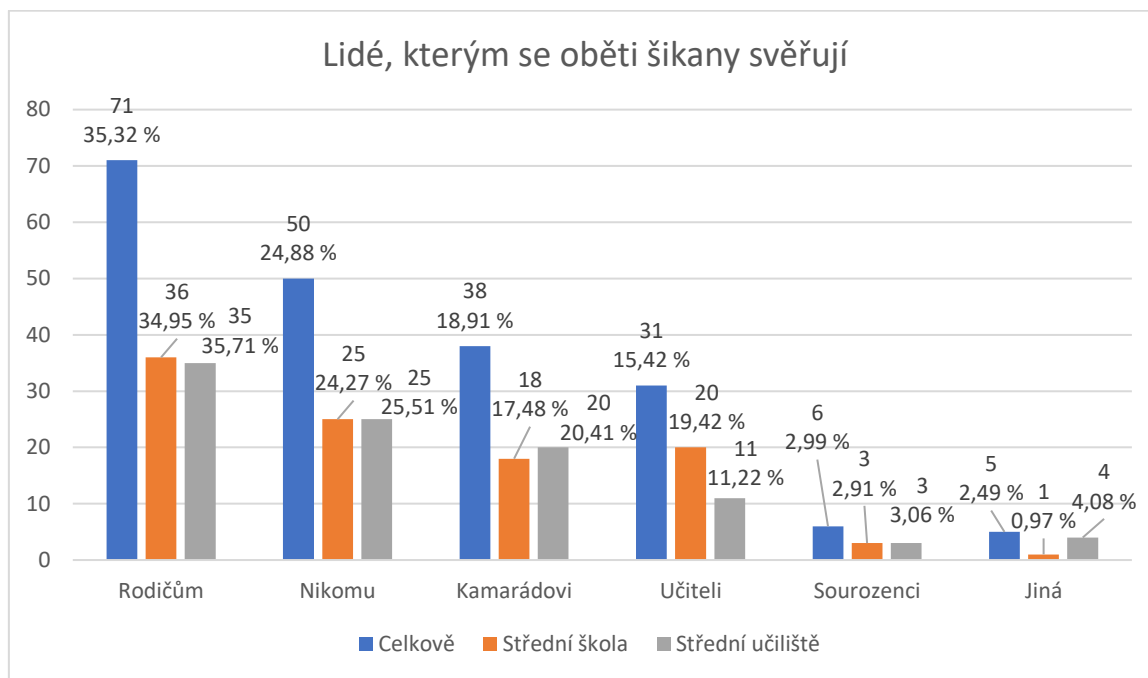
Otázka č. 14 – Zkusila jste se bránit?

Graf č. 14: Bránění se proti šikaně

Z tohoto grafu můžeme vyčíst, že celkem 123 (78,85 %) obětí šikany se pokusilo bránit. Z toho je 60 (80 %) ze SOŠ a 63 (77,78 %) ze SOU. Celkem 33 (21,15 %) obětí šikany se nijak nepokusilo bránit. Z toho je 15 (20 %) ze SOŠ a 18 (22,22 %) ze SOU.

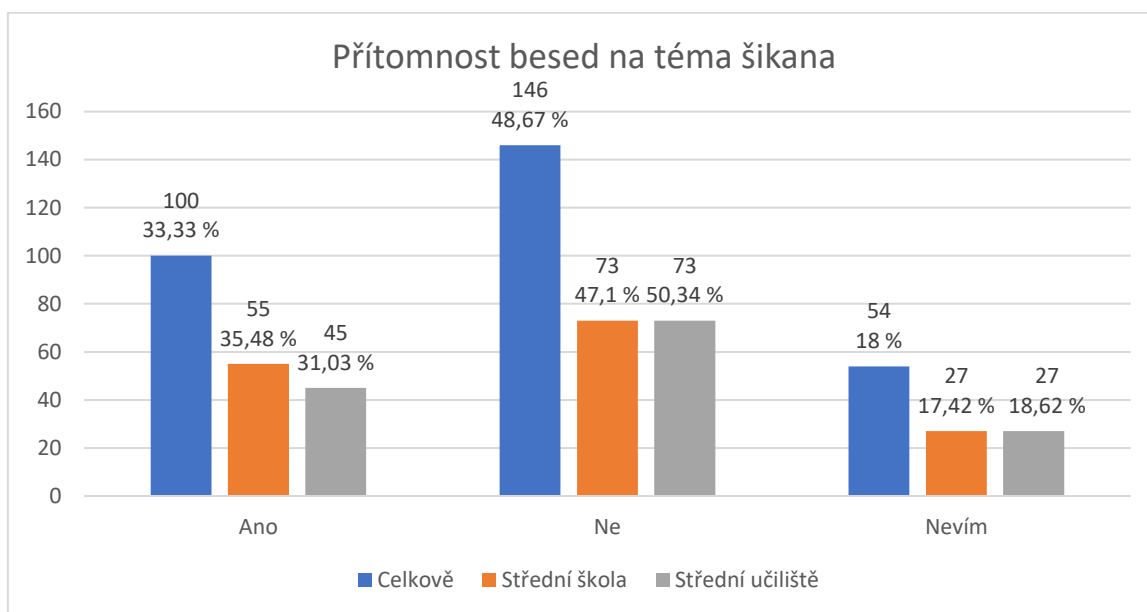
Otázka č. 15 – Komu jste se svěřil/a s tím, že jste obětí šikany?

Graf č. 15: Lidé, kterým se oběti šikany svěřují

Z tohoto grafu můžeme vyčíst, komu se nejčastěji studenti svěřují s tím, že jsou obětí šikany. U této otázky mohli studenti zvolit více odpovědí. Celkem 71 (35,32 %) studentů se svěřilo rodičům. Z toho je 36 (34,95 %) studentů ze SOŠ a 35 (35,71 %) studentů ze SOU. Nikomu se celkem nesvěřilo 50 (24,88 %) studentů a z toho je 25 (24,27 %) studentů ze SOŠ a 25 (25,51 %) studentů ze SOU. Kamarádovi se svěřilo celkem 38 (18,91 %) studentů a z toho je 18 (17,48 %) studentů ze SOŠ a 20 (20,41 %) studentů ze SOU. Učiteli se svěřilo celkem 31 (15,42 %) studentů a z toho je 20 (19,42 %) studentů ze SOŠ a 11 (11,22 %) studentů ze SOU. Sourozenci se svěřilo 6 (2,99 %) studentů a z toho jsou 3 (2,91 %) studenti ze SOŠ a 3 (3,06 %) studenti ze SOU. Možnost jiná zvolilo 5 (2,49 %) studentů a z toho je 1 (0,97 %) student ze SOŠ a 4 (4,08 %) studenti jsou ze SOU.

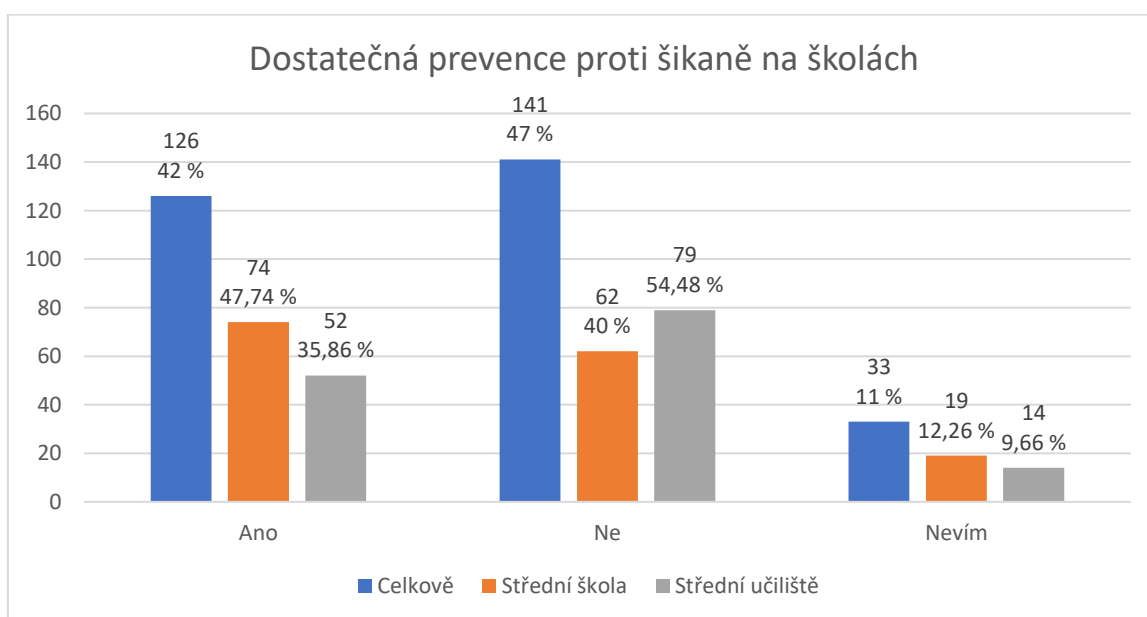
Otázka č. 16 – Máte ve škole besedy (sezení, diskuse...) na téma šikana?

Graf č. 16: Přítomnost besed na téma šikana

Z tohoto grafu je patrné, že celkem 100 studentů uvedlo, že na jejich škole mají besedy na téma šikana. Z toho je 55 (35,48 %) studentů ze SOŠ a 45 (31,03 %) studentů ze SOU. Dále celkem 146 (48,67 %) studentů uvedlo, že na jejich škole nemají besedy na téma šikana. Z toho je 73 (47,1 %) studentů ze SOŠ a 73 (50,34 %) studentů ze SOU. Celkem 54 (18 %) studentů neví, zda na jejich škole mají besedy na téma šikana. Z toho je 27 (17,42 %) studentů ze SOŠ a 27 (18,62 %) studentů ze SOU.

Otázka č. 17 – Myslíte si, že máte na škole dostatečnou prevenci proti šikaně?

Graf č. 17: Dostatečná prevence proti šikaně na školách

Z grafu můžeme vyčíst, že celkem 126 (42 %) studentů si myslí, že na jejich škole mají dostatečnou prevenci proti šikaně. Z toho je 74 (47,74 %) studentů ze SOŠ a 52 (35,86 %) studentů ze SOU. Celkem 141 (47 %) studentů si myslí, že na jejich škole mají nedostatečnou prevenci proti šikaně. Z toho je 62 (40 %) studentů ze SOŠ a 79 (54,48 %) studentů ze SOU. Celkem 33 (11 %) studentů neví, zda na jejich škole mají dostatečnou prevenci proti šikaně. Z toho je 19 (12,26 %) studentů ze SOŠ a 14 (9,66 %) studentů ze SOU.

13.9 Verifikace hypotéz

Verifikaci hypotéz jsem provedla za pomoci Chí kvadrátu testu dobré shody. Jelikož mám slovní odpovědi, zvolila jsem proto tuto metodu, která se mi zdála nejvhodnější.

Hypotéza č. 1

Oběti šikany se zastanou častěji dívky než chlapci.

H₀ – Pohlaví nemá vliv na zastávání se obětí šikany.

H₁ – Pohlaví má vliv na zastávání se obětí šikany.

Pomocí první hypotézy jsem zjišťovala, zda se obětem šikany zastávají častěji dívky než chlapci.

Nejprve jsem si určila empirické četnosti pomocí otázky č. 7 a pohlaví studentů:

Empirické četnosti	Ano	Ne	Celkem
Dívky	62	35	97
Chlapci	50	33	83
Celkem	112	68	180

Tabulka č. 2 Empirické četnosti H₁.

n = 180

K výpočtu teoretických četností jsem použila vzorec:

$$\frac{\text{Součet řádků empirických četností} \times \text{součet sloupců}}{n = \text{počet prvků}}$$

Teoretické četnosti	Ano	Ne
Dívky	60,36	36,64
Chlapci	51,64	31,36

Tabulka č. 3 Teoretické četnosti H₁.

Poté jsem k otestování své hypotézy použila chí-kvadrát test dobré shody:

Testové kritérium	Ano	Ne
Dívky	0,0446	0,0734
Chlapci	0,0521	0,0858

Tabulka č. 4 Testové kritérium H₁.

Poté jsem sečetla hodnoty z tabulky č. 4, ke kterým jsem se dostala pomocí vzorce:

$$\frac{(\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost})^2}{\text{teoretická četnost}}$$

Po sečtení hodnot jsem si stanovila testové kritérium na TK = 0,256

Následně jsem si vypočítala kritickou hodnotu dle vzorce:

$$KH = \chi^2_{1-\alpha}((r-1) \times (s-1))$$

Hladinu významnosti jsem si stanovila: $\alpha = 0,01$.

$KH = 6,63$

Závěr: Hodnota testového kritéria je 0,256 a kritická hodnota je 6,63. Testové kritérium je menší než kritická hodnota, tudíž **zamítám H1 a přijímám H0**: Pohlaví nemá vliv na zastávání se obětí šikany.

Hypotéza č. 2

Dívky se svěřují s tím, že jsou obětí šikany častěji než chlapci.

H0 – Pohlaví nemá vliv na svěřování se se šikanou.

H1 – Pohlaví má vliv na svěřování se se šikanou.

Pomocí druhé hypotézy zjišťuji, zda se dívky svěřují s tím, že jsou obětí šikany častěji než chlapci.

Nejprve jsem si určila empirické četnosti pomocí otázky č. 15 a pohlaví studentů:

Empirické četnosti	Ano	Ne	Celkem
Dívky	66	24	90
Chlapci	39	27	66
Celkem	105	51	156

Tabulka č. 5 Empirické četnosti H2.

$n = 156$

K výpočtu teoretických četností jsem použila vzorec:

$$\frac{\text{Součet řádků empirických četností} \times \text{součet sloupců}}{n = \text{počet prvků}}$$

Teoretické četnosti	Ano	Ne
Dívky	60,58	29,42
Chlapci	44,42	21,58

Tabulka č. 6 Teoretické četnosti H2.

Poté jsem k otestování své hypotézy použila chí-kvadrát test dobré shody:

Testové kritérium	Ano	Ne
Dívky	0,485	0,999
Chlapci	0,661	1,361

Tabulka č. 7 Testové kritérium H2.

Poté jsem sečetla hodnoty z tabulky č. 7, ke kterým jsem se dostala pomocí vzorce:

$$\frac{(\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost})^2}{\text{teoretická četnost}}$$

Po sečtení hodnot jsem si stanovila testové kritérium na $TK = 3,506$

Následně jsem si vypočítala kritickou hodnotu dle vzorce:

$$KH = \chi^2_{1-\alpha}((r-1) \times (s-1))$$

Hladinu významnosti jsem si stanovila: $\alpha = 0,01$.

$$KH = 6,63$$

Závěr: Hodnota testového kritéria je 3,506 a kritická hodnota je 6,63. Testové kritérium je menší než kritická hodnota, tudíž **zamítám H1 a přijímám H0**: Pohlaví nemá vliv na svěřování se se šikanou.

Hypotéza č. 3

Studenti středního odborného učiliště se setkali se šikanou častěji než studenti středních odborných škol.

H0 – Typ střední školy nemá vliv na výskyt šikany.

H1 – Typ střední školy má vliv na výskyt šikany.

Pomocí třetí hypotézy zjišťuji, zda se na středních odborných učilištích vyskytuje šikana častěji než na středních odborných školách.

Nejprve jsem si určila empirické četnosti pomocí otázky č. 6, 9, 11 atypu střední školy:

Empirické četnosti	Ano	Ne	Celkem
SOŠ	197	257	454
SOU	186	241	427
Celkem	383	498	881

Tabulka č. 8 Empirické četnosti H3.

$$n = 881$$

K výpočtu teoretických četností jsem použila vzorec:

$$n = \frac{\text{Součet řádků empirických četností} \times \text{součet sloupců}}{\text{počet prvků}}$$

Teoretické četnosti	Ano	Ne
SOŠ	197,37	256,63
SOU	185,63	241,37

Tabulka č. 9 Teoretické četnosti H3.

Poté jsem k otestování své hypotézy použila chí-kvadrát test dobré shody:

Testové kritérium	Ano	Ne
SOŠ	0,001	0,001
SOU	0,001	0,001

Tabulka č. 10 Testové kritérium H3.

Poté jsem sečetla hodnoty z tabulky č. 10, ke kterým jsem se dostala pomocí vzorce:

$$\frac{(\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost})^2}{\text{teoretická četnost}}$$

Po sečtení hodnot jsem si stanovila testové kritérium na $TK = 0,004$

Následně jsem si vypočítala kritickou hodnotu dle vzorce:

$$KH = \chi^2_{1-\alpha}((r-1) \times (s-1))$$

Hladinu významnosti jsem si stanovila: $\alpha = 0,01$.

$$KH = 6,63$$

Závěr: Hodnota testového kritéria je 0,004 a kritická hodnota je 6,63. Testové kritérium je menší než kritická hodnota, tudíž **zamítám H1 a přijímám H0**: Typ střední školy nemá vliv na výskyt šikany.

Hypotéza č. 4

Fyzická šikana se vyskytuje více na středních odborných učilištích než na středních odborných školách.

H0 – Typ střední školy nemá vliv na výskyt fyzické šikany.

H1 – Typ střední školy má vliv na výskyt fyzické šikany.

Pomocí čtvrté hypotézy zjišťuji, zda se na středních odborných učilištích vyskytuje fyzická šikana častěji než na středních odborných školách.

Nejprve jsem si určila empirické četnosti pomocí otázky č. 9, 11 a typu střední školy:

Empirické četnosti	Fyzická šikana	Jiný druh šikany	Celkem
SOŠ	18	182	200
SOU	30	196	226
Celkem	48	378	426

Tabulka č. 11 Empirické četnosti H4.

$$n = 426$$

K výpočtu teoretických četností jsem použila vzorec:

$$\frac{\text{Součet řádků empirických četností} \times \text{součet sloupců}}{n = \text{počet prvků}}$$

Teoretické četnosti	Fyzická šikana	Jiný druh šikany
SOŠ	22,54	177,46
SOU	25,46	200,54

Tabulka č. 12 Teoretické četnosti H4.

Poté jsem k otestování své hypotézy použila chí-kvadrát test dobré shody:

Testové kritérium	Fyzická šikana	Jiný druh šikany
SOŠ	0,914	0,116
SOU	0,810	0,103

Tabulka č. 13 Testové kritérium H4.

Poté jsem sečetla hodnoty z tabulky č. 13, ke kterým jsem se dostala pomocí vzorce:

$$\frac{(\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost})^2}{\text{teoretická četnost}}$$

Po sečtení hodnot jsem si stanovila testové kritérium na $TK = 1,94$

Následně jsem si vypočítala kritickou hodnotu dle vzorce:

$$KH = \chi^2_{1-\alpha} ((r-1) \times (s-1))$$

Hladinu významnosti jsem si stanovila: $\alpha = 0,01$.

$$KH = 6,63$$

Závěr: Hodnota testového kritéria je 1,94 a kritická hodnota je 6,63. Testové kritérium je menší než kritická hodnota, tudíž **zamítám H1 a přijímám H0**: Typ střední školy nemá vliv na výskyt fyzické šikany.

Hypotéza č. 5

Na středních odborných školách mají dostatečný preventivní program proti šikaně častěji než na středních odborných učilištích.

H0 – Typ střední školy nemá vliv na výskyt preventivního programu.

H1 – Typ střední školy má vliv na výskyt preventivního programu.

Pomocí páté hypotézy zjišťuji, zda se na středních odborných školách vyskytuje dostačující preventivní program proti šikaně častěji než na středních odborných učilištích.

Nejprve jsem si určila empirické četnosti pomocí otázky č. 17 a typu střední školy:

Empirické četnosti	Ano	Ne	Celkem
SOŠ	74	62	136
SOU	52	79	131
Celkem	126	141	267

Tabulka č. 14 Empirické četnosti H5.

$$n = 267$$

K výpočtu teoretických četností jsem použila vzorec:

$$\frac{\text{Součet řádků empirických četností} \times \text{součet sloupců}}{n = \text{počet prvků}}$$

Teoretické četnosti	Ano	Ne
SOŠ	64,18	71,82
SOU	61,82	69,18

Tabulka č. 15 Teoretické četnosti H5.

Poté jsem k otestování své hypotézy použila chí-kvadrát test dobré shody:

Testové kritérium	Ano	Ne
SOŠ	1,503	1,343
SOU	1,561	1,394

Tabulka č. 16 Testové kritérium H5.

Poté jsem sečetla hodnoty z tabulky č. 15, ke kterým jsem se dostala pomocí vzorce:

$$\frac{(\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost})^2}{\text{teoretická četnost}}$$

Po sečtení hodnot jsem si stanovila testové kritérium na $TK = 5,80$

Následně jsem si vypočítala kritickou hodnotu dle vzorce:

$$KH = \chi^2_{1-\alpha}((r-1) \times (s-1))$$

Hladinu významnosti jsem si stanovila: $\alpha = 0,01$.

$$KH = 6,63$$

Závěr: Hodnota testového kritéria je 5,80 a kritická hodnota je 6,63. Testové kritérium je menší než kritická hodnota, tudíž **zamítám H1 a přijímám H0**: Typ střední školy nemá vliv na výskyt preventivního programu proti šikaně.

13.10 Závěr výzkumu

Praktická část bakalářské práce byla vypracovaná formou kvantitativního výzkumu. Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jaký postoj mají studenti středních škol k šikaně a zda se se šikanou již setkali, a to ať už jako oběť, agresor či jako svědek. Celkem jsem získala data od 300 respondentů a z toho jich bylo 155 ze střední odborné školy a 145 ze středního odborného učiliště. Dívek odpovědělo celkem 162 a chlapců odpovědělo 138.

Celkem 180 (60 %) studentů bylo někdy svědkem šikany, což je více než polovina. Zajímalo mě, zda se studenti oběti zastali a překvapivě se oběti zastalo 112 (62,22 %) studentů. Dále jsem zjišťovala, kolik respondentů někdy někoho šikanovalo. Celkem 82 % studentů uvedlo, že nikdy nikoho nešikanovali, 15,67 % studentů uvedlo, že se někdy šikany dopustili a 2,33 % studentů nevědělo, zda se někdy šikany dopustili. Dále celkem 156 (52 %) studentů uvedlo, že byli někdy obětí šikany, což je opět více než polovina. Nejčastější forma šikany na školách je verbální šikana, tedy např. posmívání, pomlouvání či nadávání.

Na začátku výzkumu jsem si stanovila 5 hypotéz, které jsem po shromáždění dat vyhodnotila. Avšak ani jedna hypotéza se mi nepotvrdila, a tak jsem musela všech 5 hypotéz vyvrátit. Zjistila jsem, že pohlaví nemá vliv na to, zda se student zastane oběti. Myslela jsem si, že dívky se oběti budou zastávat častěji než chlapci, protože se mi zdá, že dívky mají větší ochranný pud a dokážou být více empatické. Dále jsem si myslela, že dívky se budou svěřovat s tím, že jsou obětí šikany častěji než chlapci. Vycházela jsem z toho, že chlapci mají často svou hrdost a nechtějí se s takovými věcmi svěřovat a také se mnohdy dokážou proti šikaně bránit sami, zatímco dívky často potřebují ochránit od ostatních. Tato hypotéza se mi však opět nepotvrdila, a tak jsem ji musela vyvrátit. Pohlaví nemá vliv na svěřování se se šikanou. Dále jsem předpokládala, že studenti středních odborných učilišť se setkali se šikanou častěji než studenti středních odborných škol. Zde jsem vycházela z osobní zkušenosti, avšak ani tato hypotéza se mi nepotvrdila. Typ střední školy tedy nemá vliv na výskyt šikany. Dalším předpokladem bylo, že fyzická šikana se vyskytuje častěji na středních odborných učilištích než na středních odborných školách, ovšem ani tato hypotéza se mi nepotvrdila. Typ střední školy nemá vliv na výskyt fyzické šikany. Poslední hypotéze se týkala prevence proti šikaně. Předpokládala jsem, že na středních odborných školách mají častěji preventivní program proti šikaně než na středních odborných učilištích. Ani tato hypotéza se mi nepotvrdila. Typ střední školy nemá vliv na výskyt preventivního programu.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývá problematikou šikany očima žáku z vybraných škol v Pardubicích. Chtěla jsem poukázat na tuto problematiku a předložit veřejnosti potřebné informace, aby šikanu nebrali na lehkou váhu, jelikož je se jedná o vážný celosvětový problém.

Z výzkumu je patrné, že většina žáků ví, jaké projevy chování se dají považovat za šikanu. Velice mě překvapilo, že více než polovina žáků, se oběti nějakým způsobem zastala. Ať už se jednalo o napomenutí útočníka, nahlášení učiteli, sprátelení se s obětí či jiné. Myslela jsem si, že většina žáků bude k projevům šikany pasivní a nijak nezakročí.

Dále mě překvapilo, že pouze 47 studentů se někdy šikany dopustilo. Nejsem si však jistá, zda jsou tyto údaje zcela pravdivé. Z jiných otázek je patrné, že šikana je mezi studenty velmi častá, a tak mi přijde nepravděpodobné, že by z 300 studentů bylo pouze 47 studentů, kterých se šikany někdy dopustilo. Myslím si, že hodně studentů se za to může stydět a někteří si to dokonce nemusí ani uvědomovat. Další možností je, že studenti, kteří se někdy šikany dopustili či stále dopouštějí nechtějí dotazník na toto téma vyplňovat.

Co je opravdu velmi smutné a závažné, je to, že více jak polovina respondentů byla někdy obětí šikany. Z dat pak můžeme vyčíst, že nejčastějším typem šikany je ta verbální. Za velmi závažné považuji to, že 50 studentů uvedlo, že se nikdy nikomu nesvěřili s tím, že jsou obětí šikany, a tak jim nikdo nemohl ani pomoci. Proto je velice důležité dbát na preventivní programy proti šikaně a dělat ve školách besedy či diskuse na toto téma. Učitelé by také měli být velice pozorní a případné náznaky šikany by měli okamžitě vyšetřit. Z výzkumu je patrné, že žáci, kteří nikdy nebyli šikanováni hodnotí prevenci ve škole proti šikaně jako dostatečnou a žáci, kteří někdy obětí šikany byli, hodnotí prevenci proti šikaně na škole většinou jako nedostačující.

Díky této bakalářské práci jsem se dozvěděla mnoho nových informací a usvědčila jsem se v tom, že šikana je na školách velice častá, a přesto velmi přehlížená. Na závěr bych chtěla říct, že každý, kdo se dopouští šikanování by se měl vžít do kůže oběti a uvědomit si, jak velké následky může způsobit. Agresor si za pár měsíců či let nejspíš nebude pamatovat, že se někdy šikanování dopustil, avšak oběť si tuto vzpomínku bude pamatovat pravděpodobně po celý život a mnohdy ji také může nějakým způsobem po celý život ovlivňovat.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 104 s. ISBN 80-7178-808-2.

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 197 s. Pedagogika. ISBN 80-86642-08-9.

BURDOVÁ, Eva a TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. Vyd. 1. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. 43 s. ISBN 978-80-904864-9-2.

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?*. Vydání 1. České Budějovice: Theia – krizové centrum o.p.s., 2017. 131 stran, 4 nečíslované strany obrazových příloh. ISBN 978-80-904854-4-0.

ECKERTOVÁ, Lenka a DOČEKAL, Daniel. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2013. 224 s. ISBN 978-80-251-3804-5.

FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. 254 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

JANOŠOVÁ, Pavlína et al. *Psychologie školní šikany*. Vydání 1. Praha: Grada, 2016. 415 stran. Psyché. ISBN 978-80-247-2992-3.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 127 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 169 stran. Monografie. ISBN 978-80-244-4861-9.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. 27 s. ISBN 80-239-5637-X.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*.

Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. V Praze: Triton, 2003. 158 s. Psychologická setkávání; sv. 6. ISBN 80-7254-360-1.

VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. Et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5.

Internetové zdroje

Linka bezpečí. [online], [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.linkabezpeci.cz/>

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. [online], [cit. 2020-11-10]. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních.

[online], [cit.2020-11-06]. Dostupné z:

https://www.sikana.org/clanky_soubory/metodpokyn.html.

PREVENCE – Kyberšikana. [online], [cit. 2020-11-07]. Dostupné z:

<https://www.policie.cz/clanek/prevence-kybersikana.aspx>

Rodičovská linka. [online], [cit. 2020-11-13]. Dostupné z:

<https://www.rodicovskalinka.cz/>

Společenství proti šikaně. [online], [cit. 2020-11-07]. Dostupné z:

<https://www.sikana.org/>

Šikana ve škole a trestní právo. [online], [cit. 2020-11-08]. Dostupné z:

<http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>

Seznam grafů

Graf č. 1: Zastoupení chlapců a dívek ve výzkumném šetření.....	41
Graf č. 2: Věk respondentů.....	41
Graf č. 3: Typ střední školy.....	42
Graf č. 4: Projevy chování, které studenti považují za šikanu	43
Graf č. 5: Informovanost žáků o šikaně.....	44
Graf č. 6: Svědci šikany.....	44
Graf č. 7: Zastání se obětí šikany	45
Graf č. 8: Způsoby zastání.....	46
Graf č. 9: Počet útočníků	47
Graf č. 10: Formy šikany ze strany útočníka.....	47
Graf č. 11: Oběti šikany.....	48
Graf č. 12: Formy šikany ze strany oběti.....	49
Graf č. 13: Pachatelé šikany	50
Graf č. 14: Bránění se proti šikaně	50
Graf č. 15: Lidé, kterým se oběti šikany svěřují.....	51
Graf č. 16: Přítomnost besed na téma šikana	52
Graf č. 17: Dostatečná prevence proti šikaně na školách.....	52

Seznam tabulek

Tab. 1: Mapa vnějších projevů šikanování (převzato z knihy Nová cesta k léčbě šikany od Michala Koláře).....	19
Tabulka č. 2 Empirické četnosti H1.	54
Tabulka č. 3 Teoretické četnosti H1.	54
Tabulka č. 4 Testové kritérium H1.	54
Tabulka č. 5 Empirické četnosti H2.	55
Tabulka č. 6 Teoretické četnosti H2.	55
Tabulka č. 7 Testové kritérium H2.	55
Tabulka č. 8 Empirické četnosti H3.	56
Tabulka č. 9 Teoretické četnosti H3.	56
Tabulka č. 10 Testové kritérium H3.	56
Tabulka č. 11 Empirické četnosti H4.	57
Tabulka č. 12 Teoretické četnosti H4.	57
Tabulka č. 13 Testové kritérium H4.	57
Tabulka č. 14 Empirické četnosti H5.	58
Tabulka č. 15 Teoretické četnosti H5.	58
Tabulka č. 16 Testové kritérium H5.	59

Příloha 1 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Nikola Hosmanová a jsem studentkou 3. ročníku oboru Humanitní studia Univerzity Pardubice. Ráda bych Vás poprosila o vyplnění dotazníku na téma Problematika šikany očima žáků středních škol, který bude součástí praktické části mé bakalářské práce. Dotazník je určen pro studenty středních odborných škol a středních odborných učilišť v Pardubicích. Dotazník je zcela anonymní a jeho vyplnění zabere pouze pár minut.

Předem děkuji za Váš čas a za vaši spolupráci. V případě nejasností nebo zájmu o konečné výsledky, mě můžete kontaktovat na emailové adrese st55192@upce.cz

1. Jaké je Vaše pohlaví?
 - a) Dívka
 - b) Chlapec
2. Kolik je Vám let?
.....
3. Jakou školu navštěvujete?
 - a) Střední odborná škola
 - b) Střední odborné učiliště
4. Jaké projevy chování jsou podle Vašeho názoru šikanou? (uveďte všechny projevy, které znáte)
.....
5. Myslíte si, že máte dostatek informací o šikaně?
 - a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
6. Byl/a jste někdy na Vaší škole svědkem šikany?
 - a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím

7. Zastal/a jste se oběti? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy byl/a svědkem šikany.)
- a) Ano
 - b) Ne
8. Jak jste se zastal/a? (Na tuto otázku odpovídejte jen v případě, že jste se někdy zastal/a oběti.)
-
9. Šikanoval/a jste někdy na Vaší škole někoho Vy?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
10. O jakou formu šikany se jednalo? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy někoho šikanoval/a.)
- a) Nadávání, pomlouvání, posmívání
 - b) Vyčlenění z kolektivu
 - c) Fyzické napadání, mlácení, týrání, omezování v pohybu
 - d) Kyberšikana pomocí elektronických prostředků či sociálních sítí např. Facebooku či Instagramu
 - e) Ničení věcí
 - f) Jiná
11. Byl/a jste někdy na Vaší škole obětí šikany?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
12. O jakou formu šikany se jednalo? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy byl/a obětí šikany.)
- a) Nadávání, pomlouvání, posmívání
 - b) Vyčlenění z kolektivu
 - c) Fyzické napadání, mlácení, týrání, omezování v pohybu
 - d) Kyberšikana pomocí elektronických prostředků či sociálních sítí např. Facebooku či Instagramu
 - e) Ničení věcí
 - f) Jiná

13. Kdo byl pachatelem? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy byl/a obětí šikany.)
- a) Skupina
 - b) Chlapec
 - c) Dívka
 - d) Celá třída
 - e) Jiná
14. Zkusil/a jste se bránit? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy byl/a obětí šikany.)
- a) Ano
 - b) Ne
15. Komu jste se svěřil/a s tím, že jste obětí šikany? (Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě, že jste někdy byl/a obětí šikany.)
- a) Rodičům
 - b) Nikomu
 - c) Kamarádovi
 - d) Učíteli
 - e) Sourozenci
 - f) Jiná
16. Máte ve škole besedy (sezení, diskuse...) na téma šikana?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
17. Myslíte si, že máte na škole dostatečnou prevenci proti šikaně?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím